

Gospodarske novice.

Zoper poškodovanje zarubljenih zemljišč.

Poslancem državnega zbora razposlalo se je včeraj 3. dne t. m. poročilo justičnega odbora, v katerem se zbornici predlaga zoper poškodovanje zarubljenih zemljišč sledeči načrt postave:

§. 1. Kdor pri preteči mu posilni izvršitvi zadovoljenje upnika s tem ovira, da v ta namen premakljive ali nepremakljive reči prodá, poškoduje, uniči ali drugače ob vrednost spravi, dele premoženja odstrani, dolgove ali pravna opravila izmišljava, stori se krivega, ako se dejanje ne kaže ostreje kaznjivo, prestopka ter se ima kaznovati z zaporom od enega meseca do enega leta, pri obteživnih okoliščinah pa s težkim zaporom od 6 mesecev do 2 let.

Kaznovanje sokrivcev in sodeležnikov ravna se po določbah kazenske postave od 27. maja 1852. leta (D. z. l. št. 117.).

Določila drugega odstavka §. 183. kazenske postave denejo se ob veljavo.

§. 2. Predstoječa določila smejo se obračati na dejanja storjena pred veljavo te postave le v toliko, kolikor bi bile po dosedanjih postavah pripadale ostrejšemu postopanju.

§. 3. Izvršitev te postave naroča se ministru za pravosodje.

Zbornica poslancev bo ta predlog težko našla preoster zoper velikanske škode, katere se godé uže redno pri zarubljenih zemljiščih naših krajev.

Zgodovinske stvari.

Česki kralj Karol I. *)

Spisal Fr. Jaroslav.

Narod česki je leta 1878. slovesno obhajal petstoletnico svojega nepozabljivega kralja Karola. Vladarji slovanski morajo zanimati slehernega Slovana, vzlasti pa takošni možje, kakoršen je bil Karol, ki je bil tudi rimsko-nemški cesar. V nemških zgodopisnih knjigah se ta vladar zeló pristrano opisuje, in to pač edino zato, ker je Čehe in Česko k nenavadni slavi povzdignil, in večne svaje na Nemškem zatrl.

Narisajmo toraj tega znamenitega moža, „očeta domovine“, kakor ga Čehi nazivajo, pa „očima Nemčije“, kakor ga Nemci pitajo, po českih izvirnikih, vzlasti po prostonarodni knjigi: „Dějepis národu českého“, spisal J. Malý.

I.

Leta 1306. je bil zavratno ubit česki kralj Vaclav III., in ž njim je ugasnila domača rodovina Premislova.

Od leta 1306. do 1526. so živeli Čehi pod kralji iz različnih rodovin. Prvi je bil Rudolf avstrijski, sin nemškega cesarja Albrehta iz rodovine habsburške. Nemški cesar Albreht namreč, čuvši o smrti kralja českega, mahoma je proglasil Česko kot izpraznjen fevd rimske države, in lastil je sebi pravico tej zemlji novega kralja dati, kar je bilo pa proti svoboščinam od cesarja Friderika II. priznanim in odobrenim. Vsled njih namreč so imeli v tem slučaju deželni stanovi pravico kralja voliti. No, Albreht dobro vedoč, da je vsled neprevidene smrti Vaclavove vse zbegano in zmedeno

na Českem, oprijel se je te ugodne prilike, da bi svojo hišo povzdignil, in je zato na vso moč delal na to, da bi njegov sin Rudolf, vojvoda avstrijski, za kralja českega izvoljen bil. Poslal je poslancev v Prago, da bi stanove obdelali in Rudolfu naklonili, poleg tega je tudi z dvema vojnama v zemljo planil, on sam iz Turingije, in sin njegov iz Avstrije skozi Moravsko.

Krona česka je po pravu šla Henriku koroškemu, možu najstareje princesinje Ane. Toda Henrik ni bil mož za to, ni se znal o pravem času potegniti za svoje pravo, in cesar ga je prehitel. Ko so česki stanovi prevideli, kako nemški cesar pritiska, odjenjali so, in Rudolfa za kralja izvolili.

Rudolf je umrl uže naslednjega leta, in prestol česki je bil zopet izpraznjen. Po njegovi smrti je imel brat Friderik prestol zasesti, tako je bilo dogovorjeno, ali stanovi so ta dogovor za neveljaven razglasili, ker je bil le prisiljen, kajti tudi cesar dane besede ni držal; poslali so po Henrika koroškega.

Novi kralj je došel na Česko in ljudstvo ga je povsodi z veseljem sprejemalo. Nemški cesar je bil zeló razdražen in je začel pretiti Čehom. Na ukaz njegov so navalili Avstrijci z nadškofom salcburškim in grofi goriškimi in ortenburškimi v dedične zemlje Henrikove in veliko škode v njih napravili, Albreht sam pa je z močno vojno od Heba, in sin njegov Friderik od avstrijske strani na Česko vdrl, kjer ste se obe vojni spojili. Nemci niso dosti opravili, zato se je Friderik kmalo pomiril s Henrikom. Ali Čehi niso imeli nobene tako nesposobnega vladarja, kakor je on bil. Da bi mir imel, prepustil je vse posle drugim, naj so delali, kar so hoteli, in tako je Česka kmalu globoko padla.

Sedaj so prevideli previdnejši Čehi, da tako ne more, ne sme biti, in začeli so misliti o novem kralju. Odbrali so si princesinjo Elizabeto, hčer Vaclava II. in sestro Vaclava III., ter sklenili poiskati jej dostojnega in sposobnega moža. Najbolj se je jim dopadal mladi Janez, sin novoizvoljenega nemškega cesarja Henrika VII. iz rodovine luksenburške, in to tem bolj, ker je cesar začel uže sam ob sebi nekako pokazovati, da ne bode priznal Henrika koroškega za kralja českega, nego kot izpraznjen fevd sebi vzeli. Dvanajst odličnih poslancev českih je šlo k cesarju na Nemško prositi sina Janeza za kralja českega. Dobili so cesarja v Frankobrodu v državnem zboru. Cesar je dovolil, Henrika koroškega v državnem zboru nemškem odstavil, in sina svojega Janeza za kralja českega proglasil. Svatovali so z nenavadnim velikolepjem v Špiru in Janez je potem kraljevino česko od očeta v fevd vzel. Dne 7. februarja l. 1311. je bil novi kralj od nadškofa mogunškega v cerkvi sv. Vida na gradu praškem s svojo ženo Elizabeto slovesno okronan. Dne 14. maja je porodila kraljica Elizabeta sina, kateremu so pri krstu dali ime Vaclav, a ga je pozneje zamenil z imenom Karol. In ta Karol je bil oni slavni vladar, ki je svoji kraljevini toliko dobrega storil.

Kralj Janez, oče Karolov, je najraje po svetu se klatil in zapravljajal. Na Česko je prišel navadno takrat, kedar ni imel denarja. To pa, se ve da, Čehom ni bilo po volji. Da bi jih pomiril, poslal je Janez svojega mladega, na Francoskem naobraženega sina Karola na Česko s polno močjo, da bi v njegovem imenu kraljevino upravljal. Tega zaupanja je bil Karol tudi vreden. Prišel je na Česko z naslovom „mejni grof moravski“. Ko se je bližal Pragi, šlo mu je mnogo gospode na-proti. Z velikim veseljem so ga pozdravili kot gospodarja svojega, vzlasti še zato, ker se je bil na Českem narodil. Gospoda, duhovenstvo in ljudstvo ga je v pro-

*) Ta spis je bil še rajnci dr. Bleiweis sam odločil za „Novice“ ter izrekel željo, naj se začne tiskati po novem letu.

cesiji v mesto spremilo; vsem se je prikupil s svojim priljudnim vedenjem.

Mladi kraljevič ni bil nič kaj vesel, ko je na Česko prišel. Tu ni bilo ne očeta ne matere, ne brata ne sestre, kraljevina pa v največem neredu. Viša gospoda in grajščaki so bili pravi nasilniki. Kralja se niso bali, njegova posestva in moč pa so med seboj razdelili. Kralj ni imel nobenih pripomočkov, da bi mogel pravico do veljave spraviti. V Pragi je bil grad kraljevski vsled dolgoletnega zanemarjenja takošen, da dvor v njem ni mogel dostojno stanovati. Karol se je tedaj za nekaj časa naselil na Starem Mestu, v hiši, ki je bila nekdanja lastnina njegove matere. Za časa desetletnega bivanja na tujem je Karol pozabil češčino, gladko pa je govoril in pisal nemški, latinski, francoski in italijanski. Moral se je toraj z novega učiti češčine, svojega materinskega jezika, in v kratkem se je je prav dobro privadil.

(Dalje prihodnjič.)

Slovensko slovstvo.

* „Učiteljski Tovariš“ vabi na naročevanje tako:

„Domoljubni slovenski učitelji poznajo naš list, kateri danes začenja svoje dva in dvajseto leto. Koliko je naš „Tovariš“ delal in storil od časa, ko je l. 1861. v prvič stopil med slovensko šolstvo in učiteljstvo, o tem naj njegovi dragi čitatelji sami sodijo. Toliko pa si naš list vendar prisvojuje, da je bil on med prvimi, ki je budil slovenske učitelje in jih v nemal za domačo ljudsko šolo. Njemu je bilo uže pred novo šolsko postavo poglobitno načelo (§. 1. te postave), ki pravi: „Ljudski šoli je naloga, odrediti otroke, da bodo нравni in pobožni, razvijati jim duševne moči, oskrbovati jih z znanostmi in vednostmi potrebnimi, da se lahko dalje omikajo za življenje, in postavljati jim pravo dno, da bodo enkrat prida ljudje in državljani.“

Od 1869. l. se učitelji bolj in bolj gibljejo, in še zdaj se niso upokojili. Razne ugodne in neugodne razmere jih k temu izpodbadajo. A čas je, da se posebno mi slovenski učitelji razgledamo v svojih potih, in se združimo v eno svrhu, to je, da kot pravi sini domovine živimo in delamo za domačo ljudsko šolo, ter na pravi boljek našemu národu.

„Učiteljski Tovariš“ se bode tudi vprihodnje pred vsem oziral na učiteljeve potrebe v ljudski, tedaj v národni šoli po vodilu: „Vsakemu svoje!“ V imenu domače dobre stvari vabimo tedaj vse dozdanje in nove svoje prijatelje po vsem Slovenskem in sploh vse prijatelje in podpornike slovenskega šolstva, da naj duševno in materijalno vsak po svoji moči podpirajo naše pošteno podjetje, in da naj se združijo z nami ter kažejo, da delajo javno in odkrito za edino mogoče izobraževanje našega národa na podlagi materinega jezika.

„Učiteljski Tovariš“ stane vse leto 3 gold., pol leta 1 gold. 50 kr. Naročnino in oznanila prejema založnik Rudolf Milic na starem trgu hiš. št. 19; spisi in dopisi pa naj se blagovoljno pošiljajo uredniku Andreju Praprotniku, nadučitelju in ravnatelju prvi mestni šizredni deški šoli v Ljubljani.“

* „Kres“. Ta lepoznanstveni mesečni list, ki je lani začel izhajati v Celovci, stopil je zdaj v drugo leto. Gradiva je zelo mnogovrstnega, toraj vse podpore vreden. Cena mu je 4 gold. za celo leto in se naroča pri vredništvu v Celovci.

* „Mir“. Kakor smo uže na kratko omenili, bo z 10. dnem tega meseca začel v Celovci izhajati po dvakrat na mesec poseben časnik, namenjen koroškemu

slovenskemu ljudstvu, kateremu preti velika nevarnost ponemčenja. Izdajal bo ta list koroških Slovencev prvak čast. gosp. Andrej Einspieler, ki se, akoravno uže siv starček, vendar še zmiraž neustrašljivo bori za pravice in jezik svojega naroda. Naročnina mu bo jako nizka, le en goldinar za celo leto. List je uže zavaljo blazega namena vse podpore vreden, zato bi bilo dobro, če bi premožnejši Slovenci tudi drugih pokrajin neročili si ga, a ne za-se, marveč prepustili ga vredništvu, naj ga to potem pošilja v kako koroško vas. Tam ponemčevanje tako napreduje, da mlajši ljudje uže več slovenskih črk ne poznajo, le stareji še znajo slovenski brati in pisati. Gospod vrednik Einspieler je najboljšje poročstvo za to, da bo nov časnik svojemu namenu po vsem primeren.

Zabavne stvari.

Pismo iz Amerike.

Gospa! — Prijatelj moj, bivajoč bolj spodaj na obalih reke Mississippi, pisal mi je uže pred nekaj dnevi, da se Vi neizrekljivo (je-li v istini taka sila? — vsaj on mi je pisal tako) nad mano hudujete, in to le zaradi malenkosti, da Vam jaz nič ne pišem. Sam ne vem, kako bi se izgovoril, da bi pri Vas kaj izdalo — toda stojte! Jaz Vam bodem stvar prav „od konca“ razložil. Pred dvema leti — tačas še niste bili vdova — obljubil sem Vam na neki veselici v ljubljanski čitalnici sem ter tje kedaj pisati iz daljne Amerike, toda s tem izgovorom, le če bom imel kaj posebnega. Kaj tacega, da bi bilo za Vas, imel sem uže večkrat kaj, toda odkar sem zvedel, da ste vdova, se nisem prav upal, kajti tu v Ameriki imamo mi samci pred vdovami neizrekljiv „rešpekt“. In zakaj? — Zato, da ne bi bilo treba vzeti katere za ženo. Če žena zgubi moža, to je postane vdova, ne trpi dolgo, da se v drugo vpreže v zakonski jarem. Ker ima tu vsak možki lahko deset deklet na en prst, gotovo je to, da se nobeden po vdovah ne ozira, a tem bolje se one po njih, tako, da vsaka moža dobi, in to na kaj originalen način.

Soznani se z možem, kateri ji je všeč in za katerega vé, da se ne bo ob njem opekla, na kakoršen koli način se le dá, večidel v kaki domači družbi, odlikuje ga izmed vseh itd., posebno pa skrbi za to, da ju ljudje, če večkrat tem bolje na ulici skupaj vidijo. On ima stvar le kot malo znanje, družega čisto nič, a neki dan mora pred sodnijo, katera mu kaj natanko razloži, da ga Mrs. A ali B toži zaradi prelomljenja obljube vzeti jo za ženo. Vse njegovo zatrjevanje, da o obljudi nič ne vé, je zastonj. Postava je postava, in ta zopet je železna, vdrževati se mora na vsak način, in če nima nikdo „rešpekta“ pred njo, in to sodnija prevarjenemu slepcu kaj temeljito razloži. Ali vzemi omenjeno žensko v zakon, če ne, ji moraš plačati tisuč dolarjev odškodnine, če pa nimaš s čemu plačati, pa greš dve leti v ječo sest. Te tri lepe stvari so ti na izbor. Vzeti žensko in vpreči se z njo v en voz, posebno če se človeku o ljubezni do nje še niti sanjalo ni, je kaj trd oreh. Tisuč dolarjev je tudi uže precej visoka številka in lepa svota denarja in se ne vrže lahko kar tako meni nič tebi nič proč, dve leti v ječo — s tem se še najceneje opravi, a vendar najteže za to odloči.

To, gospa, je pri nas skoro na dnevnem redu, od-todi tudi ves „rešpekt“ pred vdovami. Toda oprostite! Nikakor nisem Vas tudi vmes menil. Le tako sem povedal, da ne porečete, nobenega vzroka nimam. — Pa saj vem, da ste Vi uže sveta navajeni in toraj ne boste tega mojega pisma kar pri prvih besedah vrgli v koš.

lagalo, in prosil bi gospoda deželnega predsednika do-
brotnega pojasnila o tem vprašanji, ako nima sl. vlada
o tem postopanju pri volitvi nikacega pomisleka.

Gospod c. k. deželni predsednik: Glasovanje
slavnega občnega zbora ima pokazati, bode li pri vo-
litvi obeh najodličnejših funkcionarjev družbenih spre-
jela družba kak drug način.

Gospod družbeni prvosednik: Opravilo pri
volitvi z glasovnicama je čisto priprosto, zato je bi po
pojasnili visokočast. gospoda deželnega predsednika za-
znamenoval volitev po glasovnicah za primerno. Zahva-
ljujem se uže sedaj gospodom za namerjano volitev, ka-
tera me ima na novo potrditi za šest let v moji službi,
in kedar se zvrši, rad jo sprejemem.

Odkritosrčno povem, slavní zbor, iz vsega srca
želim, ako bi v vseh zastopništvih naše dežele vladala
edinost za nje blagostanje, kakor v naši družbi in v
nje centralnem odboru. (Pohvala. Klici: Res je!) Go-
spod vodja Dolenec ima besedo.

Vodja gosp. Dolenec: Jaz mislim, da visokoča-
stiti gosp. deželni predsednik Winkler ni nasprotoval
mojemu predlogu za volitev po aklamaciji, nego samo
rekel, naj se o njem glasuje.

Gospod c. k. deželni predsednik: Predloga
nisem nikakoršnega stavil, ampak izrazil samo to, naj
bi občni zbor glasoval o predlogu gospoda Dolenca.
(Dalje prihodnjič.)

Amerika našim poljskim pridelkom sila nevarna.

(Dalje.)

6. Amerikanska živinoreja in izvažanje živine.

Na zahodni strani Alegarskega gorovja med Me-
ksiko, Kanado in velikim oceanom je tako imenovano
„svetovno živinsko dvorišče“, kjer se pridelava skoraj
sama turšica, tam sploh imenovana „žito“, poglavitna
krma za živinorejo.

Od leta 1840. do 1880. kaže se v živinoreji zdru-
ženih severo-amerikanskih držav sledeči napredek; bilo
je namreč:

	leta 1840.	leta 1880.
Konj	4 milijone	12.5 milijonov
Govedi	15 milijonov	34 „
Prešičev	26 „	35 „
Ovac	19 „	40 „

To kaže, da se je število živine pomnožilo za več
kot po 100%, konji celó za več ko 200%; toda to še
ni edini napredek; razun na pomnoženje števila gledali
so Amerikanci tudi na zboljšanje plemen, ker hočejo
imeti poleg najizvrstnejega orodja in strojev tudi naj-
boljša plemena vsake živine. — Da so pri konjereji do-
hiteli uže Evropejce, kažejo njihove dirne zmage, ka-
tere so si s hitrostjo svojih konj priborili v Parizu in
Londonu preteklega leta.

Enako skrbé za požlahnenje govedi z uvažanjem
najboljše plemenske živine.

Po tamošnjih pašah pasejo se čede do 35.000 ži-
vinčet, ki se spoznavajo samo po vžganih znamenjih,
kdo jim je lastnik, in katere se v zimskem času pre-
ganjajo v južneje kraje, da se prihranijo tudi stroški
za hleva; kolikor bolj se pitajo, toliko bolj se pomikajo
proti izhodni strani, in redno jih konečno priženó pa-
stirji na konjih do železnic oziroma ladij, katere jih po-
stavijo na trg, večidel v Chicago, od koder jih redno
žive ali mrtve v Evropo prepeljavajo.

Največi znani govedorejec v državi Teksas ima
400 pastirjev z 2000 konji in 225.000 govedi, največa

čeda ovac pa se redí na posestvu Albuquerque v novi
Meksiki, katera šteje redno 500.000 repov.

7. Trgovina z mesom.

Pred nekaj časom izvažalo se je iz Amerike samo
prešičevo meso in mast, pozneje različne konserve, po-
sebnó nasoljeno goveje meso, še le noveji čas pa se je
pričelo izvažanje mesa v veliki meri in to posebno žive
govedi in frišnega mesa. Koliki napredek je v tem
oziru Amerika storila, kaže to, da se je l. 1830. svinj-
skega mesa izpeljalo samo za 2½ milijona, leta 1880.
pa za 170 milijonov gold.

Svinjereja goji se posebno v državah na levem
bregu reke Mississippi: Illinois, Jowa, Kentucky itd. Zdaj
je Chicago glavni trg za prešiče in tam se jih je leta
1880. zaklalo 5 milijonov in 375 000, leta 1851. pa ko-
maj 20.000. — Iz ravno imenovanega mesta poslalo se
je leta 1878. svinjine za 162.6 milijonov gold.

Uvažanje svinjskega mesa je novejši čas v Evropi
zeló padlo, ker so to Francoska, Nemška, Švicarska,
Laška in Avstrijska zarad trihin, ki se neki v tem mesu
večkrat nahajajo, prepovedale; vendar pa se je v pre-
teklem letu, na pr. na Švicarskem, ta prepoved prekli-
cala; Angleška pa se tej prepovedi ni pridružila, ker
jej neki za 20—30% nižja cena svinjine več veljá ka-
kor varstvo domače svinjereje.

Pri nas se je to uvažanje prepovedalo še le dne
16. marcija 1881. leta, in s tem bil je rešen vsaj domač
trg domačim pridelkom; toda na unanjih trgih se nam
ni moč meriti z ameriansko ceno, in tudi upati ni, da
bi si dobre trge švicarske, francoske in angleške še
kedaj priborili.

8. Frišno meso in žive živali.

Posebno važnost pridobilo si je novejši čas izva-
žanje amerianskega frišnega mesa in živih živali. Me-
seca februarja leta 1874. pripeljalo se je v Liverpool
prvih 240 centov frišnega mesa od govedi zaklane v
Kanadi ter se je prodajalo po 55 kr. kilo, drugo leto
pričelo se je uže redno uvažanje na Angleško, in to je
znašalo 1876. leta 151.636 met. centov ter je do leta
1879. skočilo na 195.390 met. centov in zdaj računajo,
da se bo na Angleškem tako ameriansko goveje meso,
kakoršno se na Dunaji plačuje kilo po 60—80 kraje.,
plačevalo po 54 kr.

Vožnina od živine in mesa na oceanskih ladijah
padla je od leta 1878. do 1880. skoraj za polovico.

Vrednosti iz Amerike izpeljanih živih živali v zad-
njih letih kažejo sledeče številke:

	leta 1875	1876	1877	1878	1879	1880
Govedi za	2.2	2.25	3	7.8	16.75	26.7
Prešičev za	1.45	1.35	1.4	0.55	1.4	0.8
Konj „	0.5	0.45	0.6	1.6	1.5	1.35
Mul „	0.7	0.45	0.95	1	1.3	1.06
Ovac „	0.35	0.35	0.45	0.65	2.15	1.78
Kuretine „	0.1	0.05	0.05	0.1	0.05	0.03

Skupaj 5.3 4.9 6.15 11.7 23.15 31.72
Izvažanje živih živali poskočilo je tedaj v 6 letih
za 498%.

(Dalje prih.)

Zgodovinske stvari.

Česki kralj Karol I.

Spisal Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

Zanemarjena kraljevina je Karola na veliko delav-
nost priganjala in začel je na vso moč skrbeti o tem,

da bi jej z novega lica osvetlil ter jo k poprejšnji sijajnosti povzdignil. Na vso moč prav so mu hodile pri tem skušnje, katerih je bil na Francoskem nabral, kajti ta zemlja je bila tistih dob v Evropi najboljše upravljena. Karol je pred vsem drugim delal na to, da bi moč in veljavo kraljevsko obnovil. Ko so mu tedaj stanovi za opravo primernega dvora velik sklad dovolili, obrnil je večino denarja na odkupljevanje gradov in posestev kraljevskih, tako da je še tistega leta na Češkem in Moravskem mnogo mest in gradov zopet kroni prispojil. Karol je veliko potoval po pokrajinah českih, moravskih in šlezkih, povsodi sam se prepričal, kaj se dela in kako, obnavljal je sodnije in vpeljal, kar je bilo potrebnega. Tako se je polagoma vračala v zemljo javna varnost, in ljudstvo je z ljubeznijo in z zaupanjem gledalo na vladarja, ki je tako močno skrbel o njegovem blagru.

Vsem se pa tako početje ni dopadalo, vzlasti ne onim, kateri so prejšnji nered v zemlji na svojo korist obračali, in to so bili poglavitno oni mnogi velikaši, kateri so dosedaj brez vse kazni zakone prelamljati smeli. No, tudi nje je umel Karol na svojo roko spraviti in si jih nakloniti. Okrajni uradi uže davno več niso bili podpora kraljevske moči, tako da je Karol previdel, da najbolje kaže, če vse to popolnem razpade. Zato je iskal podpore pri plemstvu. Vsak viši ali nižji plemenitnik, kateri je svoje posestvo od kralja v fevd vzel, bil je izvzet iz navadnih okrajnih sodnij in je še vrh tega sam moč sodnjo nad svojimi podložniki prejel, ki je poprej ni imel. A zato se je zavezal tak plemič, da bode na klic kraljev s svojimi ljudmi vselej gotov. Tako je kraljevska moč v teh fevdnikih veliko podporo dobila. In ker so prava, ki jih je Karol podeljeval takim gospodom, kateri so hoteli kraljevski fevdniki biti, večja bila od dotičnih bremen, zato so premnogi hoteli, da v fevd vzamejo svoja posestva. Odslej so še bolj pešale okrajne gosposke, da so na zadnje konec vzele in fevdalstvo je na površje splavalo. Za fevdnike kraljevske pa je bila ustanovljena vlastna sodnija, dvorna nazvana, nekako takošna, kakoršna je bila za Otokarja II. tako zvana deželna sodnija.

Kmalu je dal Karol prenavljati tudi zanemarjeni sedež kraljev českih na gradu praškem. Na podrtinah starodavne palače je začel staviti do cela novo poslopje po okusu francoskem. Delo je šlo brzo od rok, in kedar so bile izgotovljene najpotrebnejše stavbe in druge priprave, pripeljal je l. 1334. svojo mlado ženo na Česko. Karol namreč je bil uže davno zaročen z Blanko, sestro poznejega kralja francoskega Filipa VI., in sedaj, ko sta bila dovolj stara, bila sta tudi poročena. Blanka je bila od prebivalstva praškega slavno pozdravljena in si je kmalu s svojo lepoto in uljudnostjo občno ljubezen pridobila. Obžalovali pa so Čehi, da ni znala česki govoriti, nego samo francoski. Začela se je pač češčine učiti, ali še marljivejše se je učila nemščine, ker se je na dvoru najraje nemški govorilo. Tudi so sploh po vseh mestih českih veliko raji nemški kot česki govorili.

Leta 1335. je prišla nepričakovana novica iz Francoske, da se je kralj Janez v drugič oženil, in vzel Beatrico, hčer vojvode burbonskega. Na oslavljenje svatbe svoje je dal turnaj v Parizu, na katerem je pa bil tako ranjen, da je več mesecev ležal. Ravno ta čas se je omožila Janezova najmlajša hči Ana z Otonom, vojvodo avstrijskim. Svatovali so šumno v Znojmem, kajti Karol je goste, katerih je bilo mnogo došlo, sijajno gostil.

Na to je umrl Henrik koroški; cesar Ludovik in vojvoda avstrijski sta vsled medsebojnega dogovora gledala, da njegove zemlje med seboj razdelita, ne zmevivši se za Henrikovo hčer Marjeto, ki je bila z Ja-

nezom, drugim sinom kraljevim, omožena. Avstrijcem se je res posrečilo, da so Koroško osvojili, na Tirolskem pa nasprotnika nista mogla nič doseči, ker je ljudstvo zvesto ostalo.

Zaradi te zadeve je prišel kralj Janez poleti l. 1335. v Prago, in je tu koj proglasil vojsko na cesarja in vojvodo avstrijskega. Da bi pa od druge strani mir imel, pogovoril se je z lepa s kraljem ogerskim in s kraljem poljskim. Opustil je naslov „kralj poljski“, katerega so se bili česki vladarji od časa Vaclava II. povlastili, in Kazimir mu je za to obljubil 20.000 kop praških grošev. Kazimir je prišel v Prago, kjer so ga devet dni z vsakojakimi slavnostmi slavili. V tem času umrl je poslednji knez vratislavski Henrik VI., in kralj Janez je poslal svojega sina Karola na Šlezko, da bi v posest vzel njegovo zemljo, kar se je brez zadržka zgodilo.

Še vedno je povsodi bilo ljudi, katerim se razumno vladanje Karolovo ni dopadalo, vzlasti reševanje kronin posestev je bilo na vso moč nepovoljno onim gospodom, kateri so mislili ta posestva za vselej v svojih rokah obdržati. Ti so v zvezi z luksenburškimi dvorniki Janezovimi natvezli lahkovernemu kralju, naj bode pozoren na svojega sina Karola, ki si pridobiva čedalje več posestev in privržencev. Če pojde tako naprej, bode s časom ves narod sebi naklonil, vzlasti ker po materi iz tako stare in slavne domače rodovine izhaja, in naposled bode njega kot tujca izgnal, in se sam na prestol vsedel. Kralj Janez jim je veroval, Karolu vladarstvo in vsa izplačana posestva vzel ter ga poslal na Tirolsko mlajemu bratu Janezu na pomoč. On sam pa se je tudi pripravljal na vojsko z Avstrijci. Denar si je dal nadreti po stari navadi od mest, samostanov in judov, celó iskati je dal po zakopanih zakladih v cerkvah, no jih ni našel.

Vojskovali so se najpreje na Avstrijskem, potem na Bavarskem, ali to vojevanje je bilo z večine le plenjenje zemlje, prave bitke niso bili. Med tem so se razprli s cesarjem tudi vojvode avstrijski, in ko je on od njih se ločil, začeli so se pogajati s kraljem Janezom, in naposled so se pomirili v Anizi dne 9. oktobra leta. Vsled tega dogovora so vojvode avstrijski obdržali Koroško, a so zato obljubili kralju plačati 10.000 griven ali mark srebra; Tirolska je ostala Marjeti in njenemu možu Ivanu. Ali sinovi kraljevi niso hoteli kar nič slišati o taki pogodbi in so trdili, da oče nikdar ni imel pravice Koroške odstopiti. Karol se je pozneje sicer dal pregovoriti, da je k pogodbi anizki tudi svoj pečat pritiskal, ali brat njegov Janez je temu še vedno oporekal.

Po sklenjenem miru se je kralj v Prago povrnil, kjer je začel z novega denar izžemati. Tudi je zastavil sreberne kipe dvanajstih apostolov, s katerimi je bil dal Karol, nekaj na svoje stroške, in nekaj z darovi v škofiji praški nabranimi, grob sv. Vaclava olepšati.

Tega leta proti koncu decembra se je vzdignil kralj na novo križansko vojsko na Litvo, kamor ga je spremljal tudi njen grof Karol, ki je bil po skončani vojski iz Tirolskega nazaj poklican, pa še drugi knezi in mnogi velikaši. Da-si je bila zima mehka, vendar vojska svojega namena ni dosegla. Ostre nočne megle tistih krajev so zeló pokvarile oči kralju. Začel se je koj v Vratislavi lečiti, ali francoski lečnik mu je bolezen le shujšal in vjezeni kralj ga je dal v Odri vtopiti. Dne 4. aprila l. 1337. se je povrnil kralj s sinom Karolom v Prago in je poklical lekarja arabskega. Ta pa si je dal preje zagotoviti svobodni odhod, da bi ga ne zadela osoda lekarja francoskega. No, tudi on ni mogel kralju pomagati, ki je na desno oko do cela oslepel. Ljudstvo je vse od kraja trdilo, da je to prav gotovo kazen božja za svetokrajo. (Dalje prih.)

Natoroznanske stvari.

Kratek popis nekaterih gričev in jarkov

v znožji Šenturške gore v geološkem in paleontološkem obziru.

Spisal Š. Robič.

Če pride popotnik na Šenturško goró in se vstopi na Čelo, to je, na mesto, kjer cerkev stoji, vidi proti jugu in jugo-vzhodu doli v nižavi mnogo zelenih gričev razne velikosti, ki od Šmartna proti Stranjem valovito širijo, napolnovaje kamniško kotlino. Med njimi, se ve, je enako veliko jarkov, dolin in dolinic, po katerih se tu in tam pretakajo studenčki, male rojce in dva potoka: Doblica in Tunjšica z imenom. Po teh strugah, dolinah in gričih nahaja se vzlasti okoli Viševce, Vrhovja, Tunjic, potem proti Stranjem in Komendi, mnogo raznovrstnih okamnelih morskih školjk, polževin, vtiskov morskih rastlin in listja raznih dreves, kar nam neovrljivo priča, da je v silo starodavnih časih morje pokrivalo vso to okolico, katera se je vzdignila in zopet potopila; a ker so med temi organskimi ostanki nekateri tudi taki, ki nam kažejo živali sladkih vod, smemo sklepati, da je vmes tudi sladka voda se pretakala po teh krajih; tedaj bilo je morje in reke s sladko vodo, dokler zemlja dvignivša se ni popolnem odrinila morja. Ako smemo po najdenih fosilijah soditi in sklepati, je vsa ta kotlina terciarne tvorbe ali molassa.

A predno se z gore spustimo dol v nižavo ogledati si bolj na drobno posamezne kraje z zanimivimi okaminami, ozrmo se pred vsem nekoliko po slemenu Šenturške gore. Domača vas, broječa 22 hiš, stoji na čisto Kasijanskih nasadih, ki se gori od Poženka vzdigujejo in v Dobliškem jarku končajo. Okoli vasi vidimo na severni in severno-vzhodni strani kotlino pri kotlini, spominjajoče nas na kraški svet, samo da niso gole in kamenite, ampak z rastlinami obraščene; le tu in tam štrlé iz tal kiri Halinskega apnenka, ki nam z unimi, namreč s Kasijanskimi nasadi vred priča, da vrhunec Šenturške gore je zgornje triasne tvorbe.

No, če gremo zdaj po potu, ki se vije navzdol proti Viševci, pridemo kmalu do ne preveč debelega sklada konglomerata, ki izhajajoč od Šmartna pod Kasijanskimi nasadi do le-sem in potem še dalje memo Sidroža notri do Bistriške vasi se steza. Je to valovina (Nagelfluh) ali pa le diluvialni konglomerat, prepuščam strokovnjakom razsoditi; jaz si svoje mislim. Na njega naslanjajo se precej debeli skladi rujavega laporastega peščenca, ki hrani v sebi, vzlasti v gorenjih nasadih, mnogo raznovrstnih okamnenih „Bryozoën“ ali „maških koral“ (Mooskorallen), posebno obilno jih dobiš poleg Sidroža, blizu „sreberne doline“. Ondi ta peščenec, tako rekoč iz samih takih koral obstoji. In kako različne, kako lepe so ti! Če vzameš med prste kak košček ali ploščo tega peščenca in ga ogleduješ skozi „lupo“, ali če celó skozi mikroskop pokukaš na-nj, se ves osupnen zavzameš nad čudopolno prikaznijo, katera se ti tako nepričakovano razgrinja pred očesom. Strmeč ogleduješ tu lepo spleteno mrežico, tam simetrično sestavljene lončke, podobne satovju v čmrljevem gnjezdu; zdaj zopet zapaziš silno tanke cevke v podobi brezove metljice, druge vidiš plošnate in dobro resaste ob stranéh, druga poleg druge lepo uvrstene; na drugem mestu se ti zopet prikažejo jajčasta zrnca, s prav kratkimi cevkami zvezana med seboj.

Pa kedo je zmožen, popisati prav natanko vso to čudovito različnost? Jaz gotovo ne; marveč le vprašam: koliko mirijad in mirijad teh živalic se je moralo gibati

nekadaj v globokem morji in koliko časa je preteklo, da je iz ostankov njih malih hišic nastal ogromni nasad tega peščenca? Kedar človek kaj takega premišluje, se mu hoče kar v glavi zvrtniti.

Nahajajo se pa v tem peščencu tudi še majhni „Pecteniti“ in v spodnjih legah „Purpura exilis“, „Pholadomia pectinata“ in okamnelo jedro neke druge školjke, katere pa ni moč determinirati.

Premaknivši se dalje po potu naletimo k varčevi pesek razno barvanih kamničkov, rudečih, belih, črnih, rumenih, ki so tu in tam zlepljeni v konglomerat, ki v ozkem pasu spremlja laporastega peščenca. Poleg njega je neka rumeno-rujava ali pa rujava-rumena glina, na več mestih s kvarčevim peskom namešana, v kateri ni zaslediti nikakih okamnin; le v spodnjih plastih, ki so pa uže preprežene z višnelo glino, se dobi ob potu blizu Viševce „Natica helicina“, „Buccinum costulatum“, „Leda nitida“ in pa školjka, podobna „Cireni sp.“.

(Dalje prih.)

Zgodovinske stvari.

Česki kralj Karol I.

Spisal Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

Za časa kraljevega bivanja na Litevskem je porodila kraljica Beatrix v Pragi sina, kateremu so pri krstu dali ime Vaclav, in ta Vaclav je bil pozneje vojvoda luksenburški. Majnika meseca tega leta je dal kralj Janez drugo svojo ženo v cerkvi sv. Vida okronati, a ta svečanost se ni dala primerjati niti s sijajnostjo niti z živahnostjo poprejšnjih. Kralj je bil sicer navzoč, a brez krone in brez odličja kraljevskega, ki je bilo oboje uže davno zastavljeno. Potem je s početka julija meseca skrivaj ponoči odšel iz Prage, imenovavši za deželnega hetmana višegrajskega prošta Bertolda. Namenil pa se je kralj naravnost na Francosko, kjer je bila poknila vojska z Angleži.

V tem poslednjem času zopet ni bil mejni grof Karol v dobrem sporazumljenju s svojim očetom, ki je nerad gledal, da se vsa ljubezen narodova h Karolu obrača, ko nasproti se je nezadovoljnost z njim samim komaj še tajila. Da bi se ognil gnjevu očetovemu, odpravil se je Karol z močno vojno Čehov, kateri so dobrovoljno z njim šli, na Tirolsko k svojemu bratu Janezu, ki je bil obdan od močnih neprijateljev, in je zato pomoči potreboval. Da bi šel s pota avstrijskim vojvodom, s katerimi do sedaj še ni bil zmirjen, šel je skozi Ogersko in Hrvaško na Tirolsko. Od tu se je mešal v razpore in boje Benečanov in drugih tamošnjih velikašev in mest. Delal pa je to nekaj zbog potrebe za vzdrževanje sebe in svoje vojne, kajti kralj Janez je prepovedal najmanje stvarice mu poslati iz Českega.

No, uže meseca oktobra je Karol zapustil Tirolsko in se vrnil na Česko, kjer je z novega, ne vemo, ali sam ob sebi, ali s privoljenjem očetovim, prevzel vladanje zemlje. Vse mogoče, da Karol ni mogel več gledati tužnega stanja v zemlji in čedalje večje nezadovoljnosti narodove, in je zbog tega sam ob sebi vzel upravljanje kraljevine v svoje roke, čemur se pa tudi oče več ni protivil, ko je morebiti sam spoznal svojo nezmožnost.

Novo vladanje Karolovo je zadelo ob velik upor pri tisti stranki, ki je pri slabem gospodarstvu Ivanovem bila sebe okoristila. Vzlasti se je po robu stavil Nikolaj Potstajnski. Vladar je moral l. 1338. proti njemu vojsko peljati; kmalu ga je ugnal in več utrjenih gradov

razvaliti dal. A s tem upornik še ni bil ukroten, in ker se nikakor ni hotel mejnemu grofu pokoriti in ropanja opustiti, peljal je Karol naslednjega leta novo vojsko nad njega, Potstajn obkolil in z naskokom vzel.

Tako je Karol pokoril svoje uporne nasprotnike in kaznoval nemirneže deželne; ob enem je vpeljeval na novo ostro pravičnost, in reševal je posestva kronina. S sosedi države očetove je sklepal zveze, vzlasti z oger-skim kraljem Ludovikom, kateremu je obljubil v zakon svojo še le triletno hčer Marjeto.

Tega leta so se pokazale na Českem kobilice, česar najstareji ljudje niso pomnili. Roj je bil več milj dolg in širok, in tako gost, da je solnce zakril in mrak naredil. Kjerkoli so se spustile na zemljo, požrle so vse zelenje, in gomazile so tako na debelo, da so konji do kolen po njih brodili. Ko je došel glas, da se valé kobilice iz Avstrije tudi na Česko, hodilo je duhovenstvo in ljudstvo v procesije, vzlasti v Pragi, in je molilo za odvrnenje tega zlega. Kobilice so se približale Pragi, pa ne več tako goste; tu pa so jih napadla velikanska tičja krdela in jih pognala na drugo stran.

To leto je bilo tudi judom nesrečno. V nekem kraju se je raznesla govorica, da so judje oskrunili Najsveteje in je hostija krvavela. Na to se je druhal vzdignila nad nje, začela jih pobijati in domove jim rušiti. Pregarjanje se je razširilo po vsi kraljevini, judje so prestali mnogo okrutnosti, in predno je bila vihra v kraju, bilo je mnogo judov uže pobitih, drugi pa svojega imetja izplenjeni.

V Pragi je tega leta Karol ustanovil nov kapitel na gradu praškem in mesto je postavilo svetovalnico, ki je poprej ni imelo in so morali mestni očetje na seje se zbirati v neznatnih hišah. Kupili so v ta namen hišo na staromeškem trgu.

Maja meseca l. 1339. je prišel kralj Janez v Prago po denar, ki ga je na prigovarjanje mejnega grofa Karola tudi prejel, da je poplačal dolg, katerega je bil naredil za časa vojske z vojvodi avstrijskimi in cesarjem. Potem je hotel iti kaznovat Nikolaja II., kneza opavskega, ki je presilno drl svoje podložnike in še zaradi družih prestopkov. Namenil je bil vzeti mu zemljo, ki jo je imel v fevdu od krone česke; al prigovarjanje Karolovo, in pokorjenje Nikolajevo ga je potolažilo, da se je dal zmiriti. Dal si je samo obljubo zvestobe in udanosti obnoviti.

Potem sta šla kralj in sin njegov Karol vkup na Šlezko, in njuno bivanje v Vratislavi je postalo spomina vredno zbog razpora s tamošnjim škofom Nanker-om. Uže poprej je želel kralj, da bi mu škof in kapitel vratislavski prepustila grad Miliče, ki je imel strategično važnost kot obmejna trdnjava proti Poljski, in jima je za to ponujal primerno odškodnino. Toda ne škof ne kapitel ni hotel o tem nič slišati, in ker se tudi sedaj nista dala premakniti, šel je kralj Janez z vojsko nad Miliče in se ga polastil. Nanker je zastonj opominjal kralja, da bi mu grad vrnil, in nazadnje je prijel za orožje cerkveno. V škofovskem ornatu, od kanonikov spremljan, šel je h kralju in ga trikrat slovesno opomnil, da vrne grad Miliče. Ali ker se kralj ni hotel udati, vzel je križ in preklel kralja. Navzoči knezi in velikaši so ostrmeli, kralj pa je mirno omenil: „Lej ga no, rad bi bil mučenik, če bi kdo hotel ga narediti!“ Še huje je bilo, ko je škof tudi mestno starešinstvo, katero ga je pogovarjalo, naj ne postopa tako s kraljem, v kletbo dejal. Zato pa tudi ni mogel dalje bivati v Vratislavi, nego se je s kapitelnom svojim izselil na tuje. Kralj mu je za kazen vzel vsa posestva, in jih razdelil sebi in knezom šlezkim. Vsled tega je nastala borba med cerkveno in svetno oblastjo na Šle-

skem, v kateri borbi so meščani vratislavski stali na strani kraljevi. Še le čez dve leti se je razpor poravnal s posredovanjem dvora papeževega.

(Dalje prihodnjič.)

Zabavne stvari.

Pismo iz Amerike.

(Konec.)

Naš amerikanski „farmer“ ni tako boječ kot vaš kranjski kmetič; dobro vé, koliko da v tej deželi veljá, vé, da je on prvi gospod. Lepo je bilo videti te čvrste postave, te naše poljedelce, kateri so se po 10—20 angleških milj daleč pripeljali v mesto ogledat si ta veliki somenj in kupiti si kaj za božične praznike. Čez dan je bila dvorana bolj napolnjena z ljudmi iz dežele, a zvečer trlo se je vse samih meščanov, in zvečer je bila tudi vedno „velika reč“. Šum in vriš je bil tak, da svojega soseda ni bilo slišati; godba, upitje pri barvanem kolesu in ribah, naše „kramarice“ pri svojih „štantih“ — vse to stori na človeka, kateri kaj enacega videl ni, kaj čuden vtis. Hvale in omenjanja vredno bilo je petje, katero je izvrševalo vsak večer kakih 20—25 pod petnajstimi leti starih dekličev s spremljevanjem na orgljah in pod vodstvom mlade, vrlo izvežbane gospice, hčere nekega tukajšnjega tovarnarja. — Vem, da ste uže videli mnogo svetá, gospá, in čuli marsikatero lepo petje, a skoraj bi se upal trditi, da tako lepega, milega in vbranega petja še niste čuli.

Veliko smeha provzročila je „licitirenga“, še več pa komični prizor, katerega je predstavljal zadnji večer nek naš rojak. — Le enkrat se je vriš malo polegel, namreč, ko so se izžrebovali dobitki, kateri so bili res kaj krasni; med drugimi bila je tudi vrlo dobro narejena velika podoba prečastitega našega župnika v lepem širokem pozlačenem in svilnatem okviru. Največ številke prodalo se je na zofo, preoblečeno s surovo svilo, namreč za 62 dolarjev in 75 centov (čez 150 gold. vašega denarja) in potem na zgoraj omenjeno podobo za 42 dolarjev in 75 centov, kar je tudi več ko 100 gld. Na ta dva dobitka prodalo se je toraj številke za več nego 250 gold. avstr. denarja — več kolikor donese najbolj obiskana predstava vašega ljubljanskega gledišča; oseba, katera je prodajala te številke, opravila je izmed vseh najbolje — in ta oseba, gospa, je Vaš pokorni sluga.

Zeló komična bila je žalost in stokanje nekaterih irskih babnic, katere niso dobile nobenega dobitka, in katere so se zarotile pri sv. Patriku, svojem irskem patronu, da ne kupijo v celem svojem življenji nobene številke več. So namreč nekatere, katere menijo, da bodo dobile na 2—3 srečke vse dobitke.

Kar je meni bilo najbolj všeč, bile so volitve, katerim je sledil „kreg“, kakor je uže pri volitvah navada.

Pri vsakem takem somnji ste navadno dve stranki, nemška in irska, tako je bilo tudi pri nas. Najprvo namreč so vzeli dva mala dekliča, enega irskega, enega nemškega; katera bode dobila več glasov, katerih vsak stane 10 centov, dobi premijo, namreč lepo veliko cvetlico pod poveznjenim steklom. Želel bi, da bi Vi, gospá, videli to reč, te volitve, kako so se Nemci in Irci skušali prekositi. Tu je stopil k mizi bogat Irec, dal bankovec več vrednosti volitvenemu komisarju in se ošabno ozrl po Nemcih, kot bi hotel reči: „Ne boste nas prekosili, ne!“ Za njim pride Nemec, išče skrbno mošnjo in jo s stisnenima rokama odpira, kot kak star skopuh, a na mizo vsuje celo pest srebra. Kakor blisk šinejo Irci kviško, kajti na plošči je napisana številka, katera

tej strugi je videti pod glino v plavkastem peščencu tudi tanka žila rujavega premoga.

Stopaje dalje po jarku vidimo tega peščenca več in manj na obeh obalih vodice, in kmalu pridemo na mesto, kjer je sila veliko fosilij v njem, tako rekoč nakupičenih, in te so: „Natica helicina“, „Turitella cathedralis“, „Tur. Archimedis“, „Buccinium sp.“, „Monodonta angulata“, „Trochus sp.“, „Pyrula rusticula“, prekrasna školjka „Venus Aglaure“, „Ven. islandicoides“, „Ven. multilineata“, „Ven. praecursor“, „Pholadomya alpina“, lepa za poljubiti, „Thracia ventricosa“, „Pectunculus glycymericus“, „Artemis lineata“, „Lima inflata“, „Psamobia uniradiata“, „Cardium hians“, jako krasen, „Cardita Jouanneti“, „Pecten opercularis“ in še drugi razne velikosti; potem „Pinna Brocchii“, „Panopea Menardi“ in „Lutraria latissima“, izvrstni obe, podobni, vzlasti druga naši jezerski školjki „Anodonta cygnea“ po imenu.

Ta peščenec pokriva rujavi škrlasto in v njem se dobijo: „Isocardia cor“, popolno podobna srcu, le škoda, da se ne giblje, kar poljubil bi ga; potem še „Anomia sp.“, „Arca sp.“, znabiti „diluvii“; potem „Pyrula condita“, „Turitella Rieperi“, „Tur. bicarinata“, „Turbo sp.“, „Mytilus Heideringeri“ in mnogo drugih, kojih še ne poznam.

Nekaj stopinj od tod naletel sem na kos donečega škrlastega peščenca, ki ga tudi nisem mogel pri miru pustiti, marveč razcepim ga varno z dletom in kladvom v plošče, na katerih se v nedopovedljivo veselje moje prikažejo vtiski dvojnih lepih „Alg“, kojih imen pa še ne vem.

Po takih najdenih zakladih pač ne miruje prirodoljub, marveč stopa dalje, marljivo se oziraje zdaj na desno, zdaj na levo stran, kje bi zopet kaj mikavnega zapazil, in kedor ima oko za природo in le ni preveč brljav, kmalu kaj novega stakne. Tako se je meni posrečilo. Ko namreč ob vodi dalje korakam, zagledam v glini na poti in ob njem mnogo „Cerithij“ nakupičenih ležati, bili so „Cer. pictum“. Sklonivši se takoj pobrem nekaj lepših; a ko po glini brskam in rijem, najdem še med njimi „Buccinium duplicatum“, „Pleurotoma Dodaleinii“, in pa „Natica picta“, ki je jako lepo pisana in nič večja od grahorčinega zrna. Pod to ceritijsko glino so precej debeli nasadi apnenega škrlnika, obstoječega iz samih okamin. Veče število njih je „Cardium Sautcatense“ in pa neka „Solen sp.“ Opomniti imam še, da nekaj stopinj od tega mesta dalje steknil sem na levem bregu potoka tudi „Cerithium plicatum“.

Ako vzdignemo svoje pete in gremo iz jarka skozi listnik gladkodebljih hib ali bukev nazaj proti Viševci, prisopihamo po kratkih ovinkih v kadunjasto brežino, kjer je mala tonja ali mlakuža za napajanje živine ograjena. Kopajoč z ročnim krampom glino, najdem ondi prvi pot „Murex sublavatus“, ki je ena izmed vodilnih fosilij „sarmatiških nasadov“, potem pa še „Cerithium pictum“, „Melania impressa“ in „Rissoa inflata“.

Od tod pridši na pot, ki se od Viševce proti Dobravi in Zalogu vije, zapazimo na njem in po njivi v tako imenovani ceritijski glini cele kupe „Cerithium Horianum“ in „Cer. pictum“. Ta ceritijska glina nahaja se skoraj po vseh gričih okoli Vrhovja, kopenskih Tunjicah, Mlake, znabiti tudi še drugod in je prebogata zgoraj imenovanih Cerithij; tudi „Murex sublavatus“ ni redek med njimi, iz katerega sem izpral še sledeči drobiž: „Cerithium Schwartzii“, „Cerith. minutum“, „Cer. disiunctum“, „Colum-

bella carinata“, „Bulla Lajonkaireana“, „Buccinum duplicatum“, „Natica picta“, „Chemnitzia sp.“, „Rissoa inflata“, „Hydrobia sp.“, „Bithynia Duboisi“, „Neritina picta“, „Phasinella sp.“, „Trochus sp.“, „Nacella pygmaea“, „Ervilia podolica“, „Cardium obsoletum“, „Modiola marginata“, „Mod. Volhynica“, „Serpula sp.“, „Spirorbis sp.“ in še druge mikroskopične stvari.

(Konec prih.)

Zgodovinske stvari.

Česki kralj Karol I.

Spisal Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

Iz Šlezkega se je podal kralj s sinom svojim na Lužice, in od tam je proti koncu avgusta na Francosko odšel. Karol je med tem za nekaj dni skočil v Prago, kjer je dva odlična velikaša za upravitelja imenoval, enega za Česko in enega za Moravsko. Ta čas se je bila vnela vojska med kraljem angleškim in francoskim, in temu poslednjemu, svojemu sorodniku, sta oče in sin hitela na pomoč. Ali tega leta nobena vojska nič znamenitega ni dosegla, in kralj Janez je došel v Montpelier, kjer je bila glasovita šola zdravniška, in je upal tam pomoči dobiti svoji očesni bolezni; ali tu je še na drugo oko oslepel. Ta nesreča ga je nekoliko vgnala, začel je biti mirnejši in pobožniši, nepokojnost njegova pa s tem nikakor ni bila do cela ukrotena.

V tem času se je tudi mejnemu grofu Karolu začelo priljubljati pustolovje, in med tem, ko je oče se mudil v Montpelieru, začel se je priготovljati na Španjsko nad Mavre granadske; no oče ga ni pustil od sebe. S početka l. 1340. pa sta oba skup šla na dvor papežev v Avinjon, in tu je Karol obnovil staro prijateljstvo s kardinalom Petrom Rosierskim, nekdanjim svojim odgojiteljem v Parizu. Po tem je šel mejni grof Karol z mlajim svojim bratom Janezom najprej na Česko, in potem h kralju poljskemu in kralju ogerskemu, da bi prijateljstvo z njima utrdil. Nenadoma sta pa zvedela, da Marjeta, žena Janezova, spletke plete na Tirolskem, da bode zapodila svojega moža. Vendar sta se podala na Tirolsko, in posrečilo se jima je raztrgati vse spletke, Marjeta pa je bila v grad Tirolski pod nadzorstvo postavljena.

Proti koncu leta 1340. je prišel kralj Janez zopet v Prago, in da si je bil popolnem slep, vendar je prevzel vladanje. Julija meseca naslednjega leta je imel zbor v Pragi, na katerega so prišli prelati, velikaši, plemiči in meščanski zastopniki, in kralj je zahteval, da bi stanovi priznali njegovega sina Karola za naslednika na prestolu, kar so oni z veseljem storili.

Brzo na to je slepega kralja zadela še druga nesreča. V Pragi mu je umrla najljubša hči Marjeta, krasna udova po Henrikcu, vojvodi bavarskem, in sedaj nevesta kralja poljskega Kazimira, ki je bil ravnokar došel v Prago k poroki.

Ljudje so sploh trdili, da Bog kralja kaznuje za velike grehe njegove, in videti je bilo, da je tudi sam Janez nekaj takega slutil. Poprej namreč je živel zelo preširno, a sedaj se je mahoma spremenil in začel je pobožna dela delati.

Na Tirolskem se je med tem marsikaj spremenilo. Marjeta, s priimkom „širokoustna“, žena mlajega sina kralja Janeza, ni mirovala, hotela se je znebiti svojega moža, še le 19 let starega Janeza. Zagledala se je bila v mejnega grofa Ludovika, cesarjevega sina, ki pa ni

hotel nič slišati o njej. Ali cesar, ki bi bil rad Tirolsko z zemljami svoje rodovine spojil, pritiskal je na sina toliko časa, da je obljubil se poročiti z Marjeto. In ta je samo še čakala ugodne prilike, da bi svojega moža pognala, in je med tem skrivaj vse pripravljala za povoljen izid. No, in nekega dne, ko je Janez z nekoliko služabniki iz grada Tirolskega, kjer je navadno bival, na izprehod odjezdil, je domu se povrnivši grad zaklenjen dobil in vse svoje ljudi iz njega izgnane. Tudi v druge gradove ga niso pustili; slednjič je bil primoran gostoljubja iskati pri patrijarhu oglejskem, kjer je celih pet mesecev preživel čakajoč na rešitev svoje tožbe pri stolici papeževi. Al Marjeta se je malo zmenila za groženje papeževo. Ko je mladi Janez previdel, da je vsa nada njegova po vodi splavala, povrnil se je domu v Prago l. 1342.

Proti koncu meseca junija tega leta je popustil kralj zopet Česko, in je šel na svojo grofijo Luksenburg. Vlado nad Česko in njej pripojenimi zemljami je prepustil svojemu sinu Karolu na dve leti, izgovorivši si za ves ta čas 5000 griven srebra. Ob enem se je zavezal, da pred tem časom ga ne bode nazaj. Tako daleč tedaj je prišlo! Vsega tega ponižanja pa je bil kralj sam kriv, ker je bil začel zopet po stari navadi gospodariti in posestva kronina, ki jih je Karol nazaj jemal, z novega razmetavati.

Nesloga med očetom in sinom se ni koj podela in se je pokazala tudi v nastalem obravnavanju s cesarjem zastran Tirolskega. Cesar Ludovik je samovoljno razvezal zakon Marjetin z Janezom, sinom kralja českega, in jo je dal poročiti s svojim sinom Ludovikom. S tem pa je cesar veliko pohujšanje po vsem kristijanskem svetu naredil in ne samo duhovenstvo, nego tudi svetni knezi, katerim je mladi Janez svojo krivico potožil, odvrčali so se od njega. Celo dosedanji zvesti prijatelji in privrženci njegovi so nad tem njegovim činom nezadovoljnost pokazovali in se ga ogibali, in v državi se je uže jelo misliti o tem, da bi ga odstavili. Cesar je prišel v zelo neprijetne in nevarne okolnosti in je zato gledal, da bi se z lepa pogodil s kraljem Janezem in njegovim sinom, posluživši se lokavo razpore, ki je ta čas v rodbini luksenburški vladal. Pogajal se je posebej s kraljem Janezom, in posebej z njegovimi sinovi; ali k čemur je privolil oče, k temu niso hoteli privoliti sinovi, in kar so le-ti s cesarjem dognali, tega ni hotel potrditi oče. Na vse vrh se je zgodilo še nekaj novega.

Leta 1342. je umrl papež Benedikt XII., in za naslednika mu je bil izvoljen nekdanji odgojitelj in iskren prijatelj Karolov, gori omenjeni kardinal Peter Rosierski, ki se je imenoval Klement VI. Ta pa je bolj ostro na noge stopil proti cesarju zaradi cerkvenega razpore, in ni bil gluh na ono gospodo nemško, katera je delala na to, da cesarja odstavi in novega izvoli. Najspodobniši mož za rimsko-nemškega cesarja se je papežu videl njegov odgojenec mejni grof Karol. Zato je delal pred vsem drugim na to, da bi se oče in sin z lepa pogodila, in z njim skupno delala na isto svrho.

Nasledek papeževega prizadevanja je bil, da je l. 1344. šel Karol k svojemu očetu v Luksenburg, od koder sta potem skup šla v Avinjon k Klementu VI., ki je bil njunega prihoda tako vesel, da jima je vse kardinale naproti poslal. Tu je izposredoval papež popolno in dokončno zmirjenje očetovo s sinom, pa tudi proti cesarju Ludoviku, svojemu občnemu neprijatelju, so se spojili. Najvažnije za Čehe pa je bilo obravnavanje Karolovo z dvorom papeževim, da bi Česka prišla izpod nadoblasti metropolitov nemških. Kar se je več stoletij zastoj želelo, česar najmočnejši vladarji česki, Bretislav I. in oba Otakarja niso mogli doseči, kar je znala vsak pot zvesti politika nemška, to se je sedaj

zgodilo. Škofija praška je bila povišana na metropolo ali nadškofijo, in to je dosegel mejni grof Karol brez posebne težave s tem, da je upotrebil okolnosti, katere so bile tej svrhi tako prijazne, kakor še nikdar ne. Ta prošnja Karolova je bila popolnem opravičena, in papež jo je rad vslišal. No, da-si se papežu ni bilo treba ozirati na nobene ozire, ker je cesar Ludovik bil uže tako rekoč odstavljen, mogunški nadškof, dosedanji metropolit česki, pa v nemilosti pri stolici papeževi, vendar je moral Karol svojo prošnjo podpreti z dovoljnimi dokazi, da je res potreba lastnega metropolita Česki. Pri-seči je moral na naslednji točki: 1) Da je češčina kot jezik slovanski do cela različna od nemščine; 2) da je daljave od Mogunca do Prage 12 dni hoda, in se deloma mora iti skozi tuje škofije. Na to je dne 30. aprila leta 1344. izdal Klement VI. slavno bulo, vsled katere je škofijo praško vzel iz pravomočnosti nadškofa mogunškega, in jo povišal v nadškofijo, ter jej podredil škofijo olomuško, in novo škofijo, ki se je imela še le ustanoviti v Litomišlju. Še druga bula od 5. maja je podelila nadškofu praškemu pravo kronati kralja českega. (Dalje prihodnjič.)

Naši dopisi.

Iz Wabashe v severni Ameriki 4. jan. — Ko sem Vam zadnjič popisoval našo ljudsko veselico („fair“), pač se nam še nobenemu sanjalo ni, da ravno tiste dni, ko smo se mi tukaj tako radovali in druge burke brili — akoravno za dobrodelen namen, je v Ljubljani na mrtvaškem odru ležal in potem tudi pokopan bil slovenski velikan dr. Janez Bleiweis; če bi bili mi to vedeli, nihče izmed nas tukaj bivajočih Slovencev bi se ne bil vdeležil veselice, vsi bi bili žalovali z vami rojaki. K nam je prišla žalostna novica še le okoli Božiča in da nas je hudo potrla, si lahko mislite. Veselilo nas je le to, da ste ga tako slovesno pokopali, kakor nobenega pred njim niste in menda tudi nobenega za njim ne bode. A kaj pomaga vse to! Njega ni in ga ne bode več, zguba je nenadomestljiva. Želeti je, da bi „Novice“, katere je on porodil in 40 let tako izvrstno vredoval, ostale tudi še dalje njegove, Bleiweisove „Novice“. Prav res milujemo vas zaradi te velikan-ske nesreče, ki je zadela ves slovenski narod. Mi smo tukaj molili marsikateri očenaš za blagor duše ranjcega. — Še nekaj o vremenu. Po pismih in časnikih zvemo, da imate v Evropi sploh in v Ljubljani posebej nenavadno gorko in lepo vreme, kakoršnega stari ljudje ne pomnijo. Tudi pri nas je čuda lepa zima. Pač je padel sneg uže oktobra meseca, pa se je skesal in naglo skopnil, mraz je odjenjal in do zdaj je bilo gorko, kakor spomladi; še le včeraj smo dobili za kaka dva palca na debelo snega, pa mraza vendar še ni tacega, kakor je tukaj navaden pozimi. — Slednjič prisrčen pozdrav od nas tu bivajočih Slovencev rojakom po vseh slovenskih pokrajinah!

Z Dunaja 23. jan. — Pred tremi dnevi se je zopet pričelo zborovanje državnega zbora in bili ste obe stranki, desnica in levica skoraj v popolnem številu navzoči, — pripravljeni za bitko, — katere pa v prvi seji še ni nihče pričel. — Dnevni red ni bil posebno zanimiv, in kar je bilo važnejega, odložilo se je za jutrajšnjo sejo, pri kateri ima na vrsto priti obravnava o predlogu justičnega odseka zaradi poškodovanja zarubljenih zemljišč (načrt tega predloga so „Novice“ uže priobčile). V prvi seji bil je zanimiv razgovor o Führenkranz-ovem predlogu, po katerem naj bi državni uradniki ne imeli pravice izvoljeni biti v državni zbor. — Temu predlogu nasproti pa je levičar Friedman trdil, da noben uradnik

Gospod Robič: Za vodnjake daje sl. vlada rada posebne podpore, kakor hitro se potreba o njih dokaže. Jaz mislim, da bi bilo umestno, izročiti sl. vladi za vodnjak posebno prošnjo.

Gospod družbeni prvosednik: Jaz rekapitulujem predlog gospoda vodje Dolenca takisto, da bi privolilo državno podporo sl. ministerstvo kmetijstva za napravo potrebnega orodja sirarski zádrugi, za zidanje kleti in za napravo vodnjaka. Gotov znesek podpore za to ni določil. Po mojih mislih bode za dosedanje navade voljo sila težavno dobiti podporo, ker ni pokazati nikacega podrobnostnega projekta in zádruga doslé še ni ustanovljena.

Gospod dr. Vok: Opomenim v pojasnilo, da se dotlé ne more ustanoviti nikaka sirarska zádruga, dokler se ne privoli podpora za potrebne predmete. Ker je največi del pašnikov, ki imajo rabiti sirarski zádrugi, svojina občine vipavske, prosi se lahko podpore tudi za občino vipavsko.

Gospod vodja Dolenec: Vodnjak, ako se napravi, bode tudi petnajstim kmetom, kateri stanujejo na Nanosi, v veliko korist. Letos o suši so morali isti po 6 ur daleč hoditi po vodo. Ako se bode dovolila podpora, skrbelo se bode tudi za to, da se uvéde boljše pleme ovác, na primer iz Šlezije in iz Bosne, katere dajo obilo mleka, ne pa kakor sedanje pleme, komaj da bi rekel za dober „fingrat“.

Gospod družbeni prvosednik: Vendar bi bilo priporočati, da se prošnja o napravi vodnjaka takoj vloži pri sl. vladi, katera bode brezdvajbeno, ko priporoči prošnjo centralni odbor, ugodno jo rešila.

Gospod vodja Dolenec: Pri napravi vodnjaka je gledati na to, da se postavi na kraji, kjer služi sirarski zádrugi v korist, da se namreč ne napravi blizu kmetov na Nanosi stanujočih, kjer bi ne bil sirarski zádrugi v nikak prid.

Gospod družbeni prvosednik: Predlog podružnice vipavske meri zatorej na to, da bi se izprosila podpora za napravo vodnjaka, za napravo potrebnega orodja sirarski družbi, kakor tudi, da se pošlje tje kaj učitelj. Onih gospodov, kateri so zadovoljni s tem predlogom, prosim, naj vzdignejo rokó. (Predlog se sprejme.) Centralni odbor pričakuje, da mu dá gospod vodja Dolenec potrebna pojasnila za podpiranje peticije.

(Dalje prihodnjič.)

Natoroznanske stvari.

Kratek popis nekaterih gričev in jarkov v znožji Šenturške gore v geološkem in paleontološkem obziru.

Spisal Š. Robič.

(Konec.)

Griči okoli Vrhovja so tudi polni „fossilij“. Dvojih sem uže zgoraj omenil, namreč velikanske školjke „*Ostrea crassissima*“ in pa „*Dentalium Badense*“. Teh poslednjih je sila veliko in ker so nekoliko podobni kuhanim „makaronom“, bi na prvi pogled človek kmalu mislil, da je kedo jih nasul po melini, ki se nahaja ne daleč od Jernejceve hiše ob potu, po katerem Sidrožani v Kamnik vozijo. Dobil sem ondi, toda na drugem mestu, „*Haliotis Volhynica*“, „*Cidaris* sp.“, „*Turbo* sp.“, kose velike „*Turitella* sp.“ in pa pokrov „*Ostrea lamellosa*“ z imenom, ki je tako nepokvarjen, kakor da bi bil iz zdajne dobe; ima namreč na spodnji strani še biserno matico (Perlmutter).

Zdaj pa hajd še v Dobliški jarek. Koj pod potom, predno pridemo iz Vrhovja do brvi čez Doblico, zapazimo plavkasto plastično glino, vso prepreženo od lepe „*Turitella Archimedis*“. Poleg te glin na dolnji strani so zopet drugi nasadi, v katerih kopaje dobiš „*Ancilaria glandiformis*“, „*Arca* sp.“, „*Voluta* sp.“, „*Cardium* sp.“. Pri brvi, na levi strani potoka Doblice tiči v apnenem peščenju „*Lima inflata*“ in „*Pecten* sp.“. Više gori v jarku, kjer se prikaže rujavi škrlasti peščenec, izdolbil sem iz njega zopet lep zob „morskega požeruna“, potem „*Pholadomia pectinata*“ in pa okamenjeno jedro „morskega ježa“ (*Echinus* sp.).

Pridši po jarku do tako zvane sreberne doline na mesto, kjer so pred več leti rili za rujavim premogom, najdemo ondi v „eocenih nasadih“ „*Natica tigrina*“ in neko drugo silno drobno „*Natico*“, katera ni večja od prosenega zrna; potem lahko še pobere „*Rostellaria* sp.“, „*Venus* sp.“, „*Cardium* sp.“, „*Tellina* sp.“ in „*Corbula gibba*“, jako lepa školjkica, podobna v sladki vodi živečemu „*Sphaerium (Ciclas) corneum*“.

V „miocenih nasadih“ pa je obilno „*Ostrea cyatula*“ in „*Ostr. fimbriata*“ z imeni, toda celih ne veliko.

Ravno na tem mestu, zdolej na levi obali potoka, je mali griček, obstoječ iz nekega rudeče-rujavega škrlastega peščenca, kakoršnega še nisem zapazil drugod, ki ima mnogo vtiskov različnih listov; škoda le, da ne morem povedati njih imen, ker so mi samemu še neznan.

Konečno naj omenim še trojih drugih okamnín, katerih eno sem sam, dvojih sem pa od dveh možakov dobil. Ena teh je zali „*Turbo* sp.“, ki ima na svojih štirih zavojih še dokaj „biserne matice“ in dasi je konec zadnjega zavoja zeló odkrhnjen, vendar je še 1 decim. in 3 cm. širok in 7 cm. visok. Našel ga je nekdo v tunjiški okolici, od katerega sem ga kupil z litrom dobrega dolenca.

Druga je velikanska školjka „*Ostrea* sp.“, neznanško lepa, čisto nič pokvarjena, temuč z obema lupinama prav dobro ohranjena. Dolga je 2 decm. in 2 cm., široka 1 decm. in 4 cm., visoka pa 1 decm. in 3 cm. Oni, ki jo je našel, rekel mi je: „slišite, jaz pa sem enega okamenega ježa dobil.“ Stisnil sem mu nekaj soldov v roko in moja je bila. Dokler njenega pravega imena ne zvem, krstil sem jo začasno „*Ostrea gigantea*“, ker mislim, da bi bila prav vredna tega imena. Tretja okamnina je mal rak, podoben rakulji „*Cancer brachychelus*“. Dobil sem jih šest v rujavem peščenju poleg pota od Tunjic do Kamnika. Dva imata še sprednji nogi s škarjami.

O koliko lepega in zanimivega počiva še skrito v krilu naše ljube domovine, ki čaka le pridnih rok, da bi to in uno v pospeh vede spravile na beli dan! Le škoda, da je med Slovenci tako malo prirodoljubov, da sedanjo mladino vse drugo bolj mika ter za seboj vabi in vleče, kakor pa toliko blaživna in čudapolna priroda. Mladina, na noge! Iskati resnico, ljubiti stvarnika, delati dobro, to je človekov poklic na svetu.

Zgodovinske stvari.

Česki kralj Karol I.

Spisal Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

Da bi se vse te reči lepo vpeljale, vrnila sta se kralj Janez in Karol še tistega leta skup v Prago. Na

stolico škofije praške je bil leto poprej, po smrti Janeza Dražičkega, povišan Čehom nepozabljivi Ernest iz Pardubic, mož krasne postave in plemenitega duha, nad druge svojega veka naobražen, pri tem pobožen, in v slehernem oziru odličen mož. Dne 21. novembra je bil v cerkvi sv. Vida v pričujočnosti kralja, mejnega grofa Karola, mnogo tujih knezov in škofov z veliko svečanostjo oblečen v nadškofovski palij. Ob enem je bil povišan dosedanji premonstratski samostan v Litomišlju na škofijo, in opat njegov posvečen za prvega škofa litomišelskega. Še imenitniša pa je postala ta cerkvena svečanost s tem, da je po dokončanih obredih v cerkvi se položil temeljni kamen k stavbi sedanje metropolne cerkve. Za delo je bil mejni grof poklical Matijo iz Arrasa, slavnega umetnika tistega časa.

Proti koncu l. 1344. je kralj Janez s svojim sinom v tretjič šel nad poganske Litevce, in ta pot ga je spremljal tudi kralj ogerski, in mnogi drugi knezi in velikaši iz vseh krajev. Neprijazno vreme je tudi ta prelazek ovrlo, tako da je vojna konec zime brez vspeha te kraje zapustiti morala.

Stanje cesarjevo na Nemškem se je v tem času še bolj shujšalo, in to najbolj zavoljo njegovega omahovanja in nezanesljivosti. Videč, kako slabo mu gré, začel se je naposled s papežem pogajati in je obljubil storiti vse, kar bi mu naložil. Ali kmalu se je premislil in ni hotel držati dane besede. To pa je z novega vse po koncu spravilo proti njemu, in ne samo papež, nego tudi večina izbornih knezov so mu to očitali, ter so očitno jeli delati na to, da mejnega grofa Karola za rimsko-nemškega cesarja izvolijo. Cesar videč, da se nova nevarna burja proti njemu vzdiguje, poskušal je po starem načinu svojo svrho doseči, namreč z lakavostjo. Skušal je sovražnikov nakopati česku kralju in to se mu je, ne vemo res kako, tako dobro sponeslo, da sta v kratkem času bila kralj Janez in mejni grof Karol od zgolj neprijateljev obkoljena.

Med cesarjevimi nasprotniki je bil tudi kralj poljski Kazimir, ki je še nedavno pokazal prijateljstvo kraljevi rodovini česki, sedaj pa je prvi z izdajniškim činom proti njej se vzdignil. Po končanem polazku na Litvo tedaj, ko je kralj Janez skozi Braniborsko v Luksenburg se podal, vračal se je mejni grof Karol, nič zlega sluteč, skozi Poljsko domu. Ali v Kališu so ga na ukaz kralja poljskega prišli in zaprli, a jim je z zvijačo vendar srečno uskočil iz zaprtije. Kakor hitro je to novico zvedel kralj Janez, koj je hitel v Prago, in na spomlad leta 1345. je šel s svojim sinom Karolom na Šlezko nad kneza Svidnickega, ki je posredoval med cesarjem in Kazimirom. Ker se Svidnicki ni mogel gani, prosil je miru, in ga tudi dobil. Kralj Janez in Karol sta se vrnila na Česko.

Tu pa so v enem tednu došli odpovedni listi od kralja poljskega, kralja ogerskega, vojvod avstrijskih, mejnega grofa mišenjskega in drugih sosednih knezov, da se je kralj Janez kar ustrašil tolikih nevarnosti. Hotel se je pogoditi s cesarjem, ali ko je le-ta v svoji oholosti predloge njegove zavrgel, dejal je kralj Janez, ki je bil tudi v slepoti svoji pravi junak, dejal je to-le: „Naj pa bode v imenu Božjem! Čim več neprijateljev, tem več koristi. Pri moji veri, prvega, kateri me napade, bodem koj pobožal tako, da bode tudi ostalim veselje prešlo“. Prvi je v njegove zemlje navalil Kazimir. Kralj je bil tedaj v Kutni Gori, in ž njim mnogo velikašev, katere je nagovarjal, da bi vsi vsak s svojo močjo ž njim šli na Šlezko proti Poljem. Ali oni so mu odgovarjali, da niso dolžni bojevati drugje, kakor doma na Českem. „No!“ zaklical je Janez, „tedaj pojdem sam“. To je pomoglo in kralj je imel kmalu ve-

liko vojno skup, in jo je peljal nad Poljake. Ti pa, da si so bili pomoči prejeli iz Ogerske in Litve, niso se mogli upirati silnemu navalu Čehov. Pobegnili so z bojišča in drli v Krakovo, glavno mesto Poljske, ki jo je kralj Janez koj na to oblegel. Sedaj je kralj Kazimir se tako zelo spozabil, da je pozval na dvoboj slepega nasprotnika, češ, da bode vojska preje končana. Prav dobro pa mu je slepi Janez odgovoril: „Daj si oči iztakniti, pa se pojdem s teboj merit.“ Kralj Kazimir v svoji stiski je moral prositi miru, in ko je na to tudi papež med vojujoče vmes segel, sklenili so mir, in kralj poljski je nekaj v denarjih plačal. V to pogodbo so bili privzeti tudi ostali neprijatelji Janezovi, kateri se po njegovih zmagah nad Poljaki niso upali še kaj proti njemu rovati. In tako je nevarnost Čehom grozeča odvrnjena bila z odvažnostjo kraljevo in cesar je ostal brez pomočnikov.

Proti koncu marca l. 1346. sta se podala Janez in Karol v drugič v Avinjon k papežu, kjer so se na novo pomenili zastran postopanja proti cesarju. Poleg tega so obravnovali še druge Čehov se tikajoče zadeve, med katerimi je najimenitniša bila namera Karolova, da bi v Pragi visoke šole ustanovil, k čemur je tedaj bilo potreba dovoljenja papeževega. Vsled dogovorov avinjonskih so se sešli v mestu Remsu papežu udani izborni knezi, in so dne 11. julija t. l. izvolili mejnega grofa Karola za cesarja.

Preden se je Karol mogel obrniti proti Ludoviku, vdeležila sta se oče in sin vojske, katero je tisti čas peljal kralj angleški proti francoskemu, njunemu sorodniku. Janez in Karol sta hitela v Pariz, in pripeljala kralju Filipu na pomoč znatno množico oroženega ljudstva. S tem je dobila vojna francoska po številu prevago nad vojno angleško, ki je sedaj se umikati začela. V Crecy-u pa so Angleži prisiljeni bili sprejeti bitko dne 26. avgusta. Francozi so se zanašali na množino svoje vojne in so zato nepremišljeno začeli vojsko proti nasvetu kralja českega. Pri vojni angleški je bil sam kralj Edvard III. in njegov po svojem junaštvu glasoviti sin, črni princ nazivan. Ona dva sta vojno svojo umno razpostavila in prvi naval Francozov odbila; potem sta ona napadla Francoze, veliko pobitje med njimi napravila in jih slednjič v beg zadržila.

Kralj Janez čuvši, ki je v zadnjih vrstah stal, da Francozi beže, hitel je svojim na pomoč. Ali ker je bilo jasno, da se zmaga neprijatelju ne dá več ubraniti, prosili so ga česki velikaši, naj bi življenja svojega čuval. Kralj pa jim je odgovoril: „Tega pa uže ne, da bi kralj česki iz bitve ležal!“ Dal je konja svojega h konjema dveh junaških viteзов pripeti, in naročivši velikašem, da bi pazili samo na njegovega sina, drvil je s silnim naskokom v največo gnječo neprijateljev. Geslo Čehom je bilo: „Praga!“ Kedar so prodrli bojne vrste Angličanov, drvili so naravnost proti črnemu princu, kjer je nastala preokrutna seč. Okrog kralja je bil visok nasip mrtvih českih junakov, on pa, ko so uže vsi zvesti njegovi pocepali, je v slepoti svoji grozno okoli sebe sekal toliko časa, da je iz mnogih silnih ran krvaveč s konja omahnil. Angličani so ga našli, in ker je še dihal, v stan svojega kralja odnesli. Še tisto noč je umrl. Kralj Edvard se je zjokal ter omenil: „Povem vam, danes se je zlomila krona viteštva, kajti nikdar ni bilo na svetu takega moža, kot ta kralj česki.“

(Dalje prihodnjič.)

vsem pravicam, toraj tudi povračilu in obrestim odpové; kdor pa svojega deleža popolnem ali o pravem času ne plača, zgubi ves prej vplačani denar na korist „domu“.

Vodstvo ali načelnštvo (odbor), to je, 12 odbornikov in predsednika, voli občni zbor vsako leto marca meseca; tajnika in blagajnika voli potem odbor iz svojih udov. Odbor pri njegovem delovanju nadzira posebni pregledovalni odsek 5 odbornikov, katere voli tudi občni zbor. Brž ko bo društvo ustanovljeno in potrebni kapital nabran, se bo kupilo primerno zemljišče in na njem jel zidati „Narodni dom“.

Dohodki poslopja se bodo rabili v poplačanje dolgov, za povračanje kapitala in obresti od deležev. Ko bodo dolgovi in deleži popolnem poplačani, postane poslopje last „Slovenske Matice“ s tem pogojem, da „dóma“ ne bo nikoli temu namenu odtegnila, ga ne prodala ali zadolžila, polovico dohodkov za-se porabila, polovico pa za ustanove dijakom, umetnikom in pisateljem. Če bi pa društvo prej nehalo, dobi „Matica“ vse, kar je, brez vseh pogojev.

To je ob kratkem posneto jedro pravil, katera bo tako vsak ud še posebej v roke dobil.

Misel, v središču Slovenije, v beli Ljubljani zidati „Narodni dom“, da bo narodu našemu spodoben, je bila uže večkrat sprožena in tudi priprave uže pričete, al neugodni časi in druge razmere so jo ovirale, da je vselej zastala. Segala je tudi smrt vmes in pobrala nam tega in onega. Da je tak „dom“ nam res potreben in da je njegovo mesto le v Ljubljani, o tem — mislimo — ni nobene dvombe več; in ker so se na čelo vstopili taki možaki, kakor je dr. Mošé, se smemo tudi nadejati, da bo ta misel tudi res v dejanje stopila in da bomo kmalu imeli v središču Slovenije, v nje glavnem mestu Ljubljani „Narodni dom“, ki bo središče vsega narodnega gibanja in zbirališče narodnjakov iz vseh slovenskih pokrajin, na katerega bo vsak Slovenec s ponosom gledal. Na noge toraj, narodnjaki, podvizajte se postati ustanovniki, deležniki ali vsaj podporniki! Dajte, da bo „Narodni dom“ prej ko prej stal kot večni spomin ponosnim Slovencem!

J. A.

Zgodovinske stvari.

Česki kralj Karol I.

Spisal Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

Tudi Karol, kralj rimski, se je hrabro bil, in so ga morali ranjenega po sili iztrgati iz gnječe, in na varno mesto odpeljati.

S svojo junaško smrtjo je kralj Janez na vso moč preslavljal Cesko, pa tudi potolažil narod česki, da mu je odpustil vse hibe. In potomstvo, ki ni samo okušalo bednega njegovega vladanja, omenja ga z bahanjem, češ, da je bil eden najbolj junaških vladarjev českih.

Za kralja Janeza, tako trdijo sočasni letopisci, bili so vpeljeni na Českem različni tuji običaji, in to kot nasledek pogostnih potovanj mladine česke s kraljem po tujem svetu. Tudi so jeli Čehi poleg nemščine, ki je bila vzlasti po mestih uže močno razširjena, učiti se še drugih tujih jezikov, na pr. italijanščine in francoščine. Sploh so začeli Čehi čim dalje bolj se ozirati po svetu, in se seznanjati veliko bolj kot poprej kedaj s tujimi narodi.

II.

Po bitvi pri Crecy-u je iskal ranjeni Karol zavetja v nekem samostanu, kjer je premišljeval svoje težavno

stanje. Po imenu je bil gospodar dveh držav, pa ni imel ne denarja, ne vojne, vrh tega je bil obdan od silnih neprijateljev. Ali Karol ni obupal, niti svojih visokoletečih namer popustil.

Kakor hitro se je pocelil, napravil se je nemudoma v Luksemburg, kjer je prevzel upravljanje svoje zemlje. Od todi je šel v Bon, kjer ga je dne 26. novembra l. 1346. njegov sorodnik, kolinski nadškof Balduin, okronal za kralja nemškega v navzočnosti mnogih državnih knezov. Tekmec njegov, cesar Ludovik, ni delal nobenih zaprek pri tem, samo s početka l. 1347. mu je pisal list poln prostih, surovih psov, s katerim pa je vzbudil bolj pomilovanje, kakor nadražil na gnjev. Ko je obiskal svojo podedovano kraljevino česko, potem je potoval Karol mnogo po tujih kneževinah, da bi jih sebi naklonil.

V Pragi so med tem delali priprave za slavno njegovo kronanje po načrtu, ki ga je bil Karol sam načrtal pred svojim odhodom. Spisal je v ta cilj in konec vlastni red kronanski, kateri obred se je imel vršiti ne samo pri njem, nego tudi pri vseh njegovih naslednikih. Tudi je bil dal še za časa svojega očeta skovati novo krono iz čistega zlata, kakor tudi žezlo kraljevsko in prstan, kar je vse bogato bilo okrašeno s premnogimi dragimi kamni. V tej novi kroni je ustanovil, da bi shranjena bila v glavni cerkvi praški, in sicer v grobu sv. Vavla na glavi tega patrona českega, od koder jo je imel vsak kralj vzeti na dan svojega kronanja ali druge svečanosti, pri kateri bi krone potreba bilo, in koj tistega dne po dokončani slavnosti položiti jo nazaj. To naredbo si je dal pri svojem poslednjem bivanju v Avinjonu potrditi od papeža z lastno bulo, v kateri je zagroženo bilo s kletbo vsakemu, kedorkoli bi, bodi si še tako močen, to krono pod kakoršnokoli pretvezo zmakniti hotel. Očividno je ta previdnost merila proti kralju Janezu, ki ni samo groba sv. Vavla oplenil dragocenih srebrnih kupov, nego je nedvomljivo tudi staro krono kraljev českich zapravil.

Dne 2. septembra leta 1347. se je vršilo kronanje kralja in žene njegove Blanke po nadškofu Ernestu v cerkvi sv. Vida. Navzočih je bilo mnogo odličnjakov: 10 vojvod, 5 škofov, premnogo tujih knezov in drugih velikašev, pa večina domačega plemstva. Potem bilo je sijajno gostovanje na prostornem novem trgu sv. Havla v krasnem lesenem poslopju, ki je bilo nalašč za to slovesnost postavljeno in dragoceno opravljeno. Kralju in kraljici so stregli velikaši domači na konjih. Vsi tuji in domači gostje so bili pogosteni sijajno in dragoceno in na to obdarovani od kralja z izbranimi darovi. Godba na različne stroje je razveseljevala goste; vojniške igre in druge radovanke so trajale ves naslednji dan. Drugi dan je položil Karol temeljni kamen novemu samostanu karmeliškemu pred vrati svetohavelskimi.

Da si je Karol še pred svojim kronanjem potrdil stanovitvami českimi in moravskimi vsa njihova prava in svoboščine, med katerimi je bila tudi ta, da niso dolžni vojevati zunaj kraljevine, vendar se mu je sponeslo med svečanostmi kronanjskimi nakloniti jih na toliko, da je mogel se pripraviti na polazek proti cesarju Ludoviku. Za zbirališče vojakov so bile odločene Domžalice. Ali uže na potu k vojni je izvedel kralj o nagli smrti cesarjevi; na to je večino oroženega ljudstva razpustil domu, in je samo z malo vojno na Nemško se podal, kjer je brez posebnega upora bil priznan za pravega gospodarja.

Vendar stranka bavarska, da si je bila slaba, ni opustila svojega upora proti njemu, in je gledala na vsak način dognati novo volitev kralja nemškega. Ker je pa moč Karolova v državi čedalje bolj rastla in je tudi vojvoda avstrijski Albreht hromi od njega fevd vzel,

ni bilo več nobenega znamenitišega kneza, ki bi bil hotel to tako nevarno čast sprejeti. Ali vendar so na posled nasprotniki Karolovi izvolili Ginterja, grofa švarc-burškega, moža bojnega, čegar posel je bilo vojevanje, ki ga je tudi za plačo prevzemal. Njega tedaj so leta 1349. v Frankobrodu za kralja nemškega okronali, da-si razen vojvod bavarskih in treh mest nikdo na vsem Nemškem ni priznal ga, niti vlastni bratje njegovi, kateri so se zvesto držali Karola. Od same stranke bavarske pa je imel Ginter le preneznatno pomoč, ker je ta stranka tudi Braniborsko zgubila. Tu je namreč proti Ludoviku, sinu nedavno umrlega cesarja, vstal tako zvani lažnjivi Valdemar, ki se je oglasil za pravega braniborskega mejnega grofa Valdemarja. Trdil je, da je nalašč dal sam sebi pogreb napraviti, da bi ljudi premotil, in potem je šel na božjo pot v Jeruzalem za pokoro svojih posebno velikih grehov. Sedaj se je od tam povrnil in hoče nazaj imeti svojo zemljo. Ljudstvo je to verovalo, in ta zadeva se je gnala tako daleč, da so res priznali moža za pravega Valdemarja ne samo na Braniborskem, nego tudi drugod, in tako se mu je posrečilo, da je kmalu vso zemljo braniborsko razen dveh mest v svojo oblast spravil. Tudi Karol je tega čudnega moža za pravega Valdemarja priznal in mu fevd podelil. Še bolj je oslabela stranka Ginterjeva, ko je udovec Karol snubil Ano, hčer palatina Rudolfa, ki je bil dosedaj glavni podpornik Ginterjev, pa je od slej postal njegov nasprotnik. Tako je stranka Ginterjeva prišla ob vso moč, on sam pa se je zaprl v mesto Elfeld, kjer ga je vojna Karolova oblegla. Sedaj se je Ginter s svojo stranko jel pogajati s Karolom. Priznal je Karola za kralja nemškega, in zato mu je le-ta obljubil več tisoč srebra. No, Ginter je kmalu na to umrl in mnogi menijo, da so mu zavdali prav oni, kateri so ga bili za cesarja izvolili, ker niso vedeli, kaj ž njim početi. (Dalje prih.)

Mnogovrstne novice.

* *Tržaška razstava.* Prav marljivo se zdaj za-njo dela. Te dni so se izvolili štirje novi odbori, ki imajo vsak 15 dan sejo. Delujejo zdaj ti-le odbori: izvrševalni, finančni, tehnični, časnikarski, loterijski, upravni, občevalni, poljedelski in svečanostni. Razstava utegne vendar le pomenljiviša biti, nego se nekaterim dozdeva. V razstavi se priredi poseben oddelek za obrtnijo vzhodnih narodov. Mnogo take robe pošlje orijentalni muzej na Dunaji, čegar podpredsednik grof Zichy je minoli teden tukaj bil. „Ed.“

* *Kmetijska družba v Trstu,* ki ima zdaj 300 udov, imela je v nedeljo občni zbor, katerega se je vdeleževalo razen mnogih meščanov nekoliko zastopnikov družih kmetijskih družeb. Prof. Stosich je poročal o delovanju družbe v minulem letu. Dohodkov je imela 3427 gold. 89 kr., stroškov 2587 gold. 46 kr. Dalje je omenil, kaj je storila zoper filoksero, ki se je prikazala pri sv. Križu; tudi, kako je skrbela za pospeševanje svilarstva, v polajšanje živinoreje in pogozdovanje Krasa. Gosp. Malalanu, kateri je na Opčinah z velikim požrtvovanjem 2 orala puste zemlje spremenil v travnik, dala se je nagrada 80 gold. Mi priznavamo, da se je kmetijska družba, da-si jej pomanjkuje zvedenih in učenih mož, zadnja leta v prosepah kmetijstva vrlo trudila, in marsikaj koristnega ustvarila. Pa prav tako odločno povdarjamo, da prave korenine in zaupanja v prebivalstvu ne dobi, dokler ostane nje značaj izključljivo italijanski. Kdo je poljedelec v okolici in na Primorskem? Kdo je vinogradar, sadjar, vrtnar in živinorejec? Slovan? Zakaj torej ni skrbela kmetijska družba, da

se ljudstvo na kmetih v slovenskem jeziku podučuje? Zakaj ne izdaje, kakor kmetijska družba v Gradci in Gorici, gospodarskega časnika v tem jeziku? Ker družba dobiva na leto po 1000 gold. podpore od ministerstva, in ker ima mnogo udov Slovanov, zahtevamo od nje pravico, enakopravnost. Slovenci, kateri ste udje, ne molčite dalje, in tudi od našega državnega poslanca pričakujemo, da na visokem mestu svoj glas povzdigne.

Tako piše „Edinost“, in prav ima.

* *Kmetijskega potujočega učitelja* dobi tudi Istra. Namestništvo v Trstu je uže to mesto razpisalo. Plače bo učitelj imel 1000 gold., in 500 gld. dobi popotnine. Prosilci morajo imeti spričevalo, da so se izučili na kateri kmetijski šoli, in da so zmožni deželnih jezikov.

„Ed.“

Sirarstvo v Bohinji

dobro napreduje. Do sedaj vstanovljenih je deset sirarskih podružnic, katere skupno sir delajo in tudi skupno prodajajo. Leta 1880. izdelala je podružnica:

Nomen	2485	kilogramov sira
Bitnje	3382	„ „
Ravne	2871	„ „
Nemški rovt	3028	„ „
Bistrica	4142	„ „
Savica	5531	„ „
Polje	4082	„ „
Stare Fužine	12074	„ „
Češnjice	8000	„ „
Belo polje	11000	„ „

Skupaj 59735 kilogramov sira.

Ako bi kilogram sira povprečno po 50 krajc. prodali, iznaša to uže 29.817 gold. Največa hvala gre neumorno delavnemu in za kmetijstvo posebno vnetemu župniku g. Mesarju. Bohinjci zidajo sedaj tudi izgledno sirarijo; upajmo, da jim bode vlada v ta namen kako podporo podelila. Bohinjski gospodarji zaslužijo gotovo tudi zanaprej državne podpore, kajti oni so pridni in za napredek kmetijstva jako vneti. Prepričani smo, da bode pri njih vsak sold, uporabljen v povzdigo kmetijstva, rodil stoteren sad. K.

Naši dopisi.

Z Dunaja 7. febr. — Pretekli teden od torka državni zbor ni imel javne seje, prihodnja pa bo še le jutri, zato pa so odseki marljivo zborovali, v dvorani se je nekaj popravljalo, in zborovali ste delegaciji. V teh bilo je tudi najvažnejše delo. Ni bilo sicer ugovora zoper dovoljenje zahtevanih milijonov — za to bili so vsi delegati — temveč razgovori sukali so se deloma okoli zasedanja in uprave bosensko-hercegovinske in pa o tem, kaj naj se zgodi v prihodnje, da ne bo treba za udušenje enakih uporov zopet ali celó pogosto žrtev ljudi in denarja. — Druge važne reči vršile so se na borsih. V Parizu je na kant prišla „Union general“, mati naše „Länderbank-e“, in predsednik une Bontoux bil je dejan v zapor. — Naša „Länderbank“ pa se je še o pravem času popolnem odlušila od „Union general“, je stopila prav na svoje noge, in — tako se trdi — tudi zdaj hudi krizi v kljub stoji trdno. — Ker levičarji vedó, da bi tudi sedanjo vlado zadeli, ako bi oškodovali ali celó zadušili „Länderbank“, zato vsa levica in njeni časniki pa časnički ves teden kričijo: „križajte jo in denarnega ministra Dunajevskega ž njo!“ Pa ni se še našel Poncij, kateri bi jima bil hotel podpisati smrtno sodbo, in to dela velikanski krik v Izraelu. — Budgetni odsek sprejel je uže finančno postavbo k budgetu za te-

Koliko vina se pridelalo na Francoskem.

Na Francoskem se pridelalo vsako leto poprek blizo 48 milijonov hektolitrov vina. Vsak hektar ga odvrže okrog 23 hektolitrov in na vsacega Francoza ga pride kakih 125 litrov. V teku zadnjih deset let je bila za vino najboljša letina 1875. leta, ko se je pridelalo nad 83 milijonov hektolitrov, najslabša pa 1879. leta z 29 $\frac{1}{2}$ milijonov hektolitrov, lani se je pridelalo tudi le nekaj nad 34 milijonov hektolitrov.]

Kmetijski shod

bode 19. t. m. v Trzinu. Županstvo vložilo je namreč pri c. kr. deželni vladi prošnjo, da bi ona poslala tje deželnega učitelja poljedelstva g. E. Kramar-ja, da bi se posvetovali, na kak način bi se najlože močvirnati travniki okoli Trzina osušili in namakali.

Životopisne črtice.

Anton Alojzij Wolf, knezoškof ljubljanski.

Spisal Ivan Lavrenčič.

„Beglücktes Krainerland,
Dem so ein Sohn entsprossen,
Dem dieses Heil erschlossen,
Das solche Gnade fand.“

Tako uskipelo je srce nemškemu pesniku Ignaciju pl. Lazzarini-u, ko je videl mnogobrojne sáde neumornega delovanja preuzvišenega vladike Antona Alojzija. I njemu pritrdila je Kranjska, ter nje sinovi radovali so se, da imajo sobrata tako vrlega, ki je rodú domačega vrli cvet, domovine kinč, stanú duhovenskega najlepši biser in vzor vikših dušnih pastirjev; njim pa največi dobrotnik. Zato bili so mu jako hvaležni in imeli so ga v najboljšem spominu, osobito, da so posnemali po svoji moči njegova budilna in vzorna dela. In kot njegovi vrstniki hraniti ga moramo tudi mi v najboljšem spominu, kajti dobrote, ki jih je trosil pradedom, trosil je in trosi jih še dandanes nam in trosil jih bode našim potomcem. Da se ga pa dostojno in vredno spominjamo, poznati moramo zadostno njega in njegove zasluge. In temu zadostiti hočemo z veseljem vsaj deloma v „Novicah“, tembolj, ker je ravno letos stoletnica njegovega rojstva.

I.

Anton Alojzij Wolf porodil se je 14. junija l. 1782. v Idriji, preslavnem rudarskem mestu na Notranjskem. Oče bil mu je Gašper, c. kr. rudarski uradnik, in mati Kristina roj. Kahl, svojim otrokom preljubeznjiva in preskrbna odgojevalka; imela je namreč še enega sinka Josipa Rajmunda in dve hčerki Marijo in Antonijo Alojzijo. Kakor hitro se je jela razvijati dušna moč v mladem Alojziju, moral je komaj sedemletni deček v domačo šolo, kjer je dovršil na radost roditeljev svojih z dobrim vspehom trirazredno ljudsko šolo in prva dva latinska razreda. Jeseni leta 1794. pelje skrbna mati nadepolnega sinka v Ljubljano, in vpiše ga v tretjo šolo. Stanovanje in rejo preskrbi mu pri neki pobožni stari ženici, ki bi vedela veliko povedati o njem, da bi je ne pokrivala zemlja. Kolikor sem poizvedel, bil je jako marljiv in priden; iger součencev svojih se je udeleževal le redko in to še le potem, ko se je do dobra naučil šolske naloge. V šoli in zunaj šole je bil tih in miren, do součencev

svojih prijazen, a učenikom pokoren. Da je to veselilo roditelja njegova, osobito pa mater, se razume; ali žal, da je nehalo prerano býti srce plemeniti gospé — umrla je namreč 29. marcija l. 1796., komaj v 40. letu svoje starosti. Jako užaljen, a udan v voljo božjo nadaljuje Alojzij svoje študije, ter dovrši 3 leta pozneje — leta 1799 — poslednji tečaj modroslovja z najboljšim vspehom.

Sedaj bil je na razpotji — kak stan naj bi si bil izvolil? Vsak, ki je poznal njegovo čisto нравno in pobožno življenje, si ni mislil družega, nego da se bode posvetil duhovenskemu stanu. In to je tudi storil, vsaj to je hotela ljubezen, ki jo je gojil od mladih nog do duhovénstva. Radovoljno sprejme ga v semenišče Nj. preuzvišenost Mih. baron Brigido Marenfelški in Brezovski, tedanji nadvladika ljubljanski — tembolj, ker so spričevala njegova svedočila, da je pridobil gojencem stanu duhovénškega mladeniča duhovitega in plemenitega. Marljivo in navdušeno pripravlja se za bodoči stan, ter dovrši preskušnje iz vseh predmetov v vsakem tečaju z odliko; in zato ni čuda, da je bil veselje svojih učiteljev, osobito Jurija Dolinarja, profesorja zgodovine in cerkvenega prava — moža, ki je hranil Alojzija do 94. leta svoje starosti — to je do smrti v najboljšem spominu.

Ker je bil po dovršenih bogoslovskih naukah za svečeniški stan še premlad, posveti ga nadškof Brigido l. 1803. le v subdijakona in dijakona, ter ga postavi za kateheta ljubljanskim rokodelskim učencem; zraven pomagal je nadškofijskemu notarju v pisarni. Leto pozneje 15. decembra, dasi še ni dosegel kanonične starosti, posveti ga nadvladika z dovoljenjem Nj. svetosti papeža Pija VII. — komaj 22 let starega — v mašnika. Štiri dni potem imenuje ga uže stolnim kaplanom in nemškim pridigarjem, svojemu notarju pa pomočnikom. Dušne moči bile so sicer kos težavnemu poslu, nikakor pa telesne; Alojzij boleha in vikši škof poslati ga mora nehoté 2. avgusta l. 1805. za beneficijata v njegovo rojstno mesto Idrijo. Ko nekoliko okreva, podeli mu 10. aprila l. 1806. tudi eno tamšnjih kaplanij.

Takoj ko se mu zdravje utrdi, pokliče ga Brigido zopet v Ljubljano; imenuje ga svojim tajnikom in postavi ga vnovič za kateheta rokodelskim in kupčijskim učencem. Vestno opravlja svojo službo; osobito pa je učencem svojim ne le izvrsten učitelj, ampak tudi skrben oče. Leta 1807. hrepeni po dušnem pastirstvu; v to svrho podvrže se župnijskemu izpitu (konkurzu) in prebije ga z odliko. Ali človek obrača, Bog obrne. Ko odide nadvladika Mih. baron Brigido Marenfelški in Brezovski na nadškofijski sedež Cipski na Ogerskem, zasede stol odslej škofije ljubljanske Anton Kavčič rodom Idrijčan, ki imenuje Wolfa kmalu po prihodu svojem 31. oktobra leta 1807. notarjem in voditeljem konzistorijalne pisarne in tri leta pozneje še začasnim učiteljem modroslovja na liceji ljubljanskem.

(Dalje prihodnjič.)

Zgodovinske stvari.

Česki kralj Karol I.

Spisal Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

Med tem, ko je Karol vse te zadeve v nemški državi opravljal, skrbel je po očetovski tudi za Česko, in pri tem je razvijal tako veliko delavnost, da izbuja na začudenje in hvaležnost tudi pozno potomstvo. Karol

je bil mnogo svojih mladih let preživel na Francoskem in Italijanskem, kateri zemlji ste bili v evropski nabobraženosti tisti čas najnapredniši. Tam je videl mnoge koristne ustanove in zavode, in po teh uzorih je jel ustanovljati enakih tudi v svoji dedični kraljevini. S tem se je na Českem v notranjih zadevah marsikaj pre-strojilo, ter narod česki povzdignilo in proslavilo. Karol je svojo nalogo dobro razumel in kot glavno svrho svojega delovanja si je postavil, da hoče pospeševati vse, karkoli bi utegnilo ljudstvu v dušnih in telesnih zadevah prav hoditi.

Pred vsem drugim je gledal na to, da trdno podlogo postavi notranjim in zunanjim državnopravnim razmeram česke kraljevine. V ta namen je izdal dne 7. aprila leta 1348. trinajst listin¹, s katerimi je vsled svojega polnomočja potrdil vse predprave in svoboščine kraljevini česki od poprejšnjih rimsko-nemških cesarjev podeljene, pa na to je delal, da posamezne razdrobljene kosove v eno državno celoto spoji. Vzlasti se je prizadeval, da Moravsko, ki je bila na tri kose raztrgana (na olomuško škofijo, mejno grofijo moravsko in kneževino opavsko), kraljevini česki pripoji. Dalje je spojil na večne čase s krono česko celo Šlezko pa mejno grofijo budišinsko in zgorelsko.

Na to se je lotil notranjih pravnih razmer, da jih vredi, to je, da izda spisan zakonik, kar bi bil uže Vaclav II. rad storil, pa ni mogel. Dal je tedaj spisati tak zakonik na podlagi starih listin in ga nazval „Majestas Carolina“. Leta 1348. ga je predložil državnemu zboru českemu, da ga potrdi; no, se ni zgodilo; ali o tem pozneje.

Večo srečo je imel pri ustanovljenji univerze ali vseučilišča v Pragi, po čemur je uže Vaclav II. tožil, ali brez vspeha. Dotična listina ima podpis 7. aprila leta 1348., privoljenje papeževu pa je bil uže popreje prejel, kakor znamo. Za uzor je Karol izbral visoke šole pariške, kjer je tudi on se učil in je zato ustanovil na praškem vseučilišču tudi 4 fakultete. Na te visoke šole je poklical Karol mnogo učenih mož za profesorje, in tako so se prav kmalu močno razcevele, ker so iz vseh krajev hiteli mladi ljudje poslušat glasovitih učiteljev, in to tim bolj, ker je akademija praška, kakor so takrat visoke šole nazivali, edina bila v vsi osrednji Evropi. Pri tem so tudi Pražani imeli velikih dobičkov, kajti ves živež in druge potrebščine so v ceni močno poskočile. Karol sam, za tiste čase jako učen mož, bil je več potov navzoč pri podučevanju in pri izpitih doktorskih. Vse to ga je jako veselilo, in na vso moč se je radoval razvijanju njemu tako priljubljenega zavoda.

In kakor je Karol hvalevredno skrbel za njegovanje ved, isto tako iskreno je podpiral tudi umetnosti, katere so v njegovem zavetju na Českem na novo bujno pognale. Kralj sam je imel znamenitih malarjev in rezbarjev na svojem domu in je umetnikom praškim vlasten ceh osnoval. Bili so pa tiste dni res odlični malarji in rezbarji na Českem; tudi Karol se je v tem poskušal. Poklical je takih odličnih umetnikov iz Italije, Francoske in Nemške; bil jim je naklonjen, bogato jih je obdaroval, in to je mnogo izdalo, da se je umetnost na Českem od leta do leta povzdigovala in zato tudi se doba karolinska nad druge odlikuje v zgodovini česke umetnosti. Slava Čehov je bolj in bolj rastla in se razširjala, in Praga, kot sedež prvega vladarja kristijanstva, postala je najslavnejše mesto v Evropi. Toliko je prihajalo tujcev, da jih ni mogla več pod streho jemati.

Sedaj je Karol sklenil mesto razširiti. Praga je imela takrat več predmestij na obeh bregovih Veltave. Vsa ta je sklenil s Prago spojiti, tudi oddaljeni Višegrad je potegnil v obvod mestni. Dal je toraj debel zid z visokimi stolpi in vrati potegniti od Višegrada do

Poriča, in na tem prostoru je pozidal novo mesto, in je hotel, naj se po njem „Karolovo Mesto“ imenuje. No, ni šlo, ljudstvo je sploh reklo „Novo Mesto“, kakor se še dandanes imenuje. Na obširnem tem prostoru je Karol sam umeril širokih ulic, in je dal mnogo poslopij na lastne stroške postaviti; vsem pa, kateri bi hoteli tu se naseliti, podelil je raznih prednosti in svoboščin, na pr. da so bili oproščeni vsega davka dvanajst let. Na levem bregu ležeče predmestje Ujezd je tudi z mestom spojil, in ta kos mesta se je začel nazivati „Mala Stran“. Tudi trg Hradčine s Pogorelcem je k Pragi pritisnil, ki je tako v kratkem času več kot dvakrat tako velika postala. Razvijanje visokih šol in navzočnost dvora je privabila v glavno mesto toliko novega ljudstva, da so vsi ti razširni prostori v kratkem se napolnili z novimi hišami in z živahnim življenjem.

V tem času je vladal srbske zemlje silni Štefan Dušan, nazivajoč se cesarjem zavoljo razsežnosti svojih zemelj; kajti bil je skoro celi traški poloostrov gospodstvu svojemu podvrget in je uže namerjal tudi konec narediti bicantinskemu cesarstvu ter ustanoviti na njegovih razvalinah veliko državo slovansko. S tem mogotcem je Karol prijateljski občeval, in v pismih, ki mu jih je pisal, je rad omenjal, da oba sta Slovana. Res je bil Karol po očetu nemške krvi, vendar se je rad Slovana nazival, ker je bil po materi potomec slavne-rodú Přemislavega. Imel je pa Karol pri svojem prijateljstvu s Štefanom Dušanom na mislih še drugo veliko zadevo: zedinjenje cerkve zahodne in izhodne, na kar je znal nakloniti močnega vladarja srbskega, in res je bilo upanja, da se bode cerkev povrnila k svoji prvotni edinosti, kakor hitro pride krona izhodno-rim-skega cesarstva na glavo Dušanovo. Ta misel je ugaljala vzlasti pobožnemu Karolu, ki je vse svoje žive dni na vso moč skrbel o prospehu cerkvenem. S tega namena je vpeljal menihe obreda slovanskega v Pragi, kateri so v bogoslužnih svojih knjigah se posluževali pisma glagolskega. Prišli pa so ti možje iz Hrvaške, Bosne in Dalmacije. Na Novem Mestu, pri cesti na Višegrad, postavil jim je samostan, nazivan potem na „Slovanih“ (sedaj Emavs), ki ga je bogato nadaril in v svoje posebno varstvo vzel. Potem je tem menihom na dar dal dragoceni ostanek po nekdanjem slovanskem samostanu sazavskem, namreč evangelijarij, spisan v cirilici, in kakor se meni, z lastno roko od sv. Prokopa. Ta knjiga, ki je eden najstarejših ostankov staroslovenskega pisenstva, prišla je pozneje po čudni naključbi v to čast, da so jo prejeli med državne dragocenosti francoske, in so kralji francoski ob kronanju na ta evangelijarij prisegali. Za časa prevrata se je zgubila, in še le v novem času je zopet na dan prišla.

Da bi pa dragocenosti deželne, vzlasti krona in pismohrana kraljeva, kakor tudi mnoge svetinje, katere je bil Karol po vseh zemljah nabral in na Česko prinesel, varno shrambo imele tudi v nemirnih časih, postavil je z velikimi stroški trdni grad Karlstein. Ta grad je od znotraj presijajno opravil z vsakovrstnimi izdelki tadanje umetnosti, in stene njegove z dragimi kamni olepšal. Mnogo okolnih vasi je dal temu gradu v fevd, in so bili njih stanovniki zavezani opravljati v njem razne službe. Za nadzornika grajskega je postavil dva grajska grofa, enega izmed višega in enega izmed nižega plemstva, podelil jima je velikih pravic, tako da sta bila ta dostojanstvenika potem med najvišimi uradniki kraljevine česke. Dalje je ustanovil na Karlsteinu lastni kapitel štirih kanonikov z dekanom in ga bogato nadaril.

(Dalje prih.)

srednje z apostolskim rimskim sedežem. *) Tako sta bila tedaj Anton Kavčič in Avgustin Gruber le škofa in tudi Wolf, dokler ne podeli cesar 12. januarja l. 1826. škofiji častnega imena „knežije“. A da je Fran I. ravno sedaj zopet podelil škofiji častno ime, dal je povod gotovo tudi čili vztrajni škof Wolf, ki je gojil najboljše nade, da bode do zadnjega zdihleja delal in živel za prospeh sv. cerkve in tudi skrbel za časni blagor svojega naroda. In vse to se je tudi uresničilo.

(Dalje prihodnjič.)

Zgodovinske stvari.

Česki kralj Karol I.

Spisal Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

Tudi trgovino je Karol jako podpiral. Da bi se tem bolj povzdignila, podelil je mnogih svoboščin vzlasti praškim trgovcem, ki so bile tadanjim razmeram jako prikladne. Tako na pr. je moral vsak trgovec, kateri je skoz Prago šel, svojo robo za nekaj dni na trg postaviti; gostje, to je, tuji trgovci, niso imeli med seboj brez posredovanja praških trgovcev kupov sklepati; veljavo je imela samo česka mera in vaga, in še druge take naredbe, s katerimi so bili tuji trgovci omejeni. Nasproti temu pa je trgovcem praškim podeljeval vsakojakih predpravil tudi v državi nemški. Skrbel je za vsestransko varnost na cestah in potih, vravnaval je plavto po rekah, vredil mero in vago, in sploh vsestransko olajševal promet. Dobro so si pomagali z velikodušno podporo Karolovo tudi obrtniki, kateri so v tem času dokončali svojo uravnavo v tako zvane cehe, po katerih se je rokodelstvo bolj in bolj razvijalo.

Veliko je skrbel Karol tudi za vsestransko povzdigo gospodarstva, vzlasti umnega obdelovanja zemlje, kajti prevedel je, da to je vir občnega blagostanja. Dal je izkopati mnogo vodojemov, da se je voda s polja odtekala, in tudi druge je na to vnemal. Da bi se proti lakoti zavaroval, dal je po deželi mnogo žitnic postaviti in v njih žita nasuti za slabe letine. Okoli Prage in na drugih ugodnih krajih je dal trsje zasaditi, ki ga je dobival iz Avstrije, celó iz Burgundije; v tem času je bil zasajen v Pragi tudi prvi botanični vrt od dvornega apotekarja Angela iz Florence.

Čez Veltavo iz Starega Mesta na Malo Stran je dal postaviti nov kameniten most. Trg Vari je na mesto povišal in s predpravilami nadaril, ki se še dandanes po njem „Karlovi Vari“ imenuje. To mesto je dandanes dobro znano, kajti iz vseh krajev sveta potujejo premnogi bolniki k gorkim zdravilnim vrelcem zdravja iskat.

Tudi so bili za časa Karolovega Čehi najbogatejši in najslavnejši na vsem kristijanskem svetu, tako da so ljudje z začudenjem na nje gledali. No, in Čehi so s hvaležnostjo Karola „očeta domovine“ nazivali, kakor še nobenega vladarja pred njim. Pripoveduje se, da so vzlasti Pražani bili tako premožni, da je nek meščan, kateremu je bil Karol dolžan 100.000 zlatov, odpustil kralju ves dolg samo zato, kar ga je bil na kraljevsko pojedino povabil.

Sedaj se ozrimo še na druge spomina vredne dogodke.

Leta 1348. je divjal po Evropi strašni pomor „črna kuga“. Kdor je za njo umrl, počrnel je po vsem životu

in koj gnjiti začel. Najbolj je ta kuga kosila niže ubogo ljudstvo in ga je neizmerno mnogo pokosila. Ljudstvo si je jelo domišljevati, da vsega tega zlega so krivi judi, češ, da v vodo strup vlivajo in tako ljudi ostrupujejo. Hrup proti judom je bil čedalje večji in silnejši, vzlasti po nemških obrenskih pokrajinah, kjer je razdražena druhal mnogo judov pobila. Čehi niso okusili te strašne šibe božje, ko nasproti je v sosedni Avstriji bil tak pomor, da je samo na Dunaji po 900 ljudi na dan umrlo.

Tega leta se je pokazala na Českem nova verska družba tako zvanih m r s k a č e v. To so bili pobožni sanjači, ljudje vseh stanov, kateri so se v tropah z bičem v roki okoli klatili, do krvi se pretepali, eden drugemu grehov se spovedovali, češ, da bodo jezo božjo potolažili. Trdilo se je o njih, da pod to nabožno kriko skrivajo mnoge nagnjusnosti. Če tudi ni bilo res, kar se je o njih govorilo, vendar se ni moglo trpeti njihovo neslano počenje, in to tem manj, ker so začeli tudi mnogi nemodri domači ljudje svoja vsakdanja dela in opravila in rodovino zapuščati in se ž njimi vlačiti. Vzlasti jim je na pete stopil nadškof Ernest in konečno se mu je posrečilo to sanjarsko sodrgo iz Českega pogrnati.

Aprila meseca l. 1349. je pripeljal Karol v Prago svojo drugo ženo Ano, ki je bila dne 1. nov. tistega leta slovesno okronana.

Decembra meseca pa je podelil Karol bratu svojemu Janezu dedično v fevd mejno grofijo moravsko pod nadgospodvom krone česke. Vendar niti Janez niti njegov rod ni imel s tega pravice k nasledovanju na Českem, dokler bode Karolovo potomstvo v moškem kolenu živelo. Pri tem so se tudi dogovorili, da škofija olomuška in kneževina opavska pridete kot fevd brezposredno pod krono česko in nikdar pod mejno grofijo moravsko.

Dne 17. januarja l. 1350. je porodila kraljica Ana Karolu sina, ki so ga krstili na ime Vaclav, in oče ga je dal nemudoma priznati od stanov za svojega naslednika na prestolu českem. Ali radost ga je kmalu minula, mladi Vaclav je uže naslednjega leta umrl, in kraljica Ana ni mogla potolažiti moža svojega z novim dedičem.

Tega leta sta se Karol in Ludovik bavarski popolnem pogodila. Ludovik je Karolu poslušnost obljubil in mu dragocenosti državne izročil, katere je po smrti svojega očeta cesarja Ludovika pri sebi obdržal. Zato pa se je Karol odrekel vsemu pravu do Koroške in Tirolske in se zavezal, da hoče pri papežu izposlovati, naj bi Ludovik in bratje njegovi rešeni bili cerkvene kletbe. Zadeva lažnjivega Valdemarja se je imela sodnijski rešiti na prihodnjem državnem zboru. Po dragocenosti državne je poslal Karol škofa olomuškega in najvišega grajskega grofa praškega Viljema Landsteinskega, ki sta jih v Mnihovem slovesno prevzela in v Prago pripeljala. Ko sta se bližala Pragi, šlo jima je naproti vse duhovenstvo z nadškofom na čelu, množica velikašev in brez števila ljudstva. V svečanem sprevodu so nesli ta odličja najpreje na Višegrad, in potem so jih položili v novo kapelo sv. Vaclava v glavni cerkvi praški. Ko je bil Karlstein dodelan, bile so te svetinje vanj prenesene.

O poletju tega leta je došel v Prago znamenit mož tistega časa, glasoviti Italijan Cola di Rienzo. Bil je nadarjen z izrednimi dušnimi zmožnostmi, iskreno je ljubil svojo domovino in je zato bitko obžaloval tadanji njen propad in razdrobljenost. On si je postavil za svrho življenja, da obnovi davno slavo Rima, katero mesto je hotel povzdigniti v glavno mesto Italije pod enim vladarjem. Res je dosegel toliko, da je za nevzdržnosti dvora papeževega, ki se je bil v Avinjon preme-

*) Neposrednje z rimskim sedežem v zvezi bila je škofija ljubljanska le do l. 1830., to je, dokler ni postal goriški nadškof njen metropolit. Pis.

stil, z navadnega notarja postal gospodar Rima. Ali slava njegova je kmalu otemnela, vsemogočni tribun se je zameril in je moral pobegniti iz večnega mesta. Skri-val se je po gorah apeninskih. Kedar se je vrisč malo polegel, spustil se je Cola v Prago h Karolu, ki se mu je videl prav sposoben mož, da uresniči njegove sanja-rije. V zaupljivem razgovoru mu je odkril vse in na-govarjal Karola, naj bi šel v Rim in vso Italijo v svojo oblast spravil. No, Cola se je zmotil v Karolu, čegar treznost ni marala praznih sanj loviti. Tudi Cola se mu je krivoverskega mišljenja in govorjenja dozdeval, zato ga je poslal nadškofu, da bi ga podučil in po-boljšal. Naslednje leto je papež želel, da ga pošljejo njemu, ker je očitno krivoverec. Karol ga je dal v varnem spremstvu v Avinjon odpeljati.

(Dalje prihodnjič.)

Politične stvari.

Interpelacija poslancev dr. Tonklija in drugov.

Nj. ekselenci vodji pravosodnega ministerstva.

(Po stenografičnem zapisniku.)

Z odlokom od 6. oktobra 1881. prosila je Njih ekselencia vodja pravosodnega ministerstva c. k. pred-sedstvo nadsodnije v Gradci, naj:

1. okrajnim sodnijam, katerim se je z odlokom c. kr. nadsodnije v Gradci od 7. marca 1881 določba c. k. najvišega sodišča od 16. februarja 1881, št. 1697 naznanila, javi in jih poduči, da ta določba ni spre-me-nila značaja v specijelnem slučaju izdane določbe in da ni zadobila čez določbo §. 12. obč. drž. zak. sezajoče pomembe, in da morajo okrajne sodnije tudi nadalje pri vporabljanji o jezikovnem vprašanji odločujočih za-konov in naredeb za posamne slučaje imeti pred očmi določila pravn. min. določbe od 15. marca 1862, št. 865, od 20. oktobra 1866, št. 1861 in od 5. septembra 1867, št. 8636;

2. naj c. kr. nadsodnija skrbi za to, da bodo sod-nije dobile v potrebi primernem številu tiskovin v slo-vanskih jezikih, kakor se je to dovolilo z določbo prav-nega ministerstva od 15. marca 1862, št. 865.

Da se to slednje laglje doseže, naročilo je c. kr. pravno ministerstvo c. kr. državni tiskarni, da oskrbi potrebne tiskovine v slovenskem jeziku in to z odlokom od 1. decembra 1881, št. 19.230 naznanilo c. kr. pred-sedništvu nadsodnije v Gradci.

Le-ta pa je izdala:

1. C. k. okrajni sodnji sledeče pokaranje:

„C. k. okrajna sodnija se pokara, da se ni ozirala na dvorni dekret od 6. oktobra 1783, št. 197, ter da je dala odlok na tožbo Jere Bizjak po odvetniku dr. Čučku praes. 16. svečana 1881, št. 2855, katera je v nasprotji s §. 13 splošnega sodnijskega reda pisana v slovenskem jeziku, kar se ne more odobravati tudi ne z ozirom na ministerski odlok od 15. sušca 1862, št. 865/P., ker je namen tega odloka le ta, da se sme v notranjem ura-dovanji slovenščina rabiti le nasproti takim strankam, ki družega jezika niso zmožne, med tem, ko je dr. Ču-ček gotovo zmožen nemškega jezika.

V Gradcu 11. prosenca 1882.

Waser l. r.

2. Vsem podložnim c. kr. okrajnim sodnijam pa sledečo okrožnico:

„Vsled odloka vis. c. k. pravosodnega ministerstva od 1. grudna 1881, št. 19.230, je c. kr. dvorna in dr-žavna tiskarna izrekla, da hoče zanaprej priskrbeti tudi slovenske tiskovine in sodnijam pošiljati po določeni

ceni, kakor jih za druge jezike, ako bodo sodnije v slo-venskem delu graške nadsodnije jemale take tiskovine samo od dvorne tiskarne. Vsled tega naj se naročé slovenske tiskovine — če taki pri tamošnji sodnji za čisto slovenske nemščine nezmožne stranke po obstoje-čih določbah potrebuje (min. odl. 15. sušca 1862, št. 865), odslej pri drž. tiskarni, ne več tukaj. Ker ste pa s tiskovinami za l. 1882. uže od tukaj preskrbljeni, zato naredite izkaz o potrebnih slovenskih tiskovinah še le za l. 1883 in tako za vsako leto naprej, ter ga tu sem predložite, da pozvemo skupno potrebo in se zamoremo pogoditi z državno tiskarno. Stroški za te tiskovine se vzamejo iz pavšala in se morajo koj po sprejetji tisko-vin državni tiskarni neposredno doposlati.

V Gradcu dne 2. prosenca 1882.

C. k. nadsodnije predsednik:

Waser l. r.

Prva navedena določba je imela posledico, da je pri c. kr. sodnijah v Kranjski in v slovenskih krajih po Štajarski in Koroški raba slovenskega deželnega je-zika nemogoča, ker je ta dovoljena le onim strankam, katere so izključno le slovenskega jezika zmožne in pri-dejo brez odvetnika pred sodnijo, te pa se večinoma same zastopati ne morejo in se torej določbi poslujočega sodnika gledé jezika upogniti morajo; če pa stranke za-stopa pred sodnijo odvetnik, ne dovoli se mu raba slo-venskega jezika, ker so slednji tudi nemškega jezika zmožni.

Da se ta določba nadsodnije umeva v tem smislu, dokazuje v „Slov. Narodu“ št. 29. od 6. februarja leta 1882. pod naslovom: „Boj za slovenščino pred ljublan-sko mestno delegirano okrajno sodnijo“ priobčeni slučaj.

C. kr. deželne sodnije svetovalec Ledenig je baje pri obravnavi dne 3. februarja 1882 na tožbo v sloven-skem jeziku vloženo in rešeno dovolil slovensk zapisnik le pod pogojem, da odvetnik dr. Štempihar nemški prevod priloži, in prej uže je taisti deželne sodnije sve-tovalec pri obravnavi dr. Štoru, koncipijentu odvetnika dr. Zarnika, odbil sprejem v slovenščini narekovanega zapisnika in ga prisilil, da je moral napraviti nov za-pisnik v nemškem jeziku.

Posledica določbe nadsodnijskega predsedstva bila bi toraj ta, da bi vse sodnije graškega nadsodnijskega okrožja morale še vse leto 1882. rabiti le nemške tisko-vine in da bi se namen slovenskih tiskovin za eno celo leto zaprečil.

Gledé na to, da gori navedene pravnega minister-stva naredbe imajo jasni namen, da izvedenje ena-kopravnosti slovenskega jezika pri sodni-jah omogočijo in zagotovijo;

gledé na to, da je enakopravnost slovenskega je-zika v šoli, uradu in javnem življenji po članu 19. drž. temelj. zakona od 21. decembra 1867, št. 142 od države priznana;

gledé na to, da ravno navedeni drž. temelj. zakon rabo slovenščine v uradu sploh, kakor tudi pri sod-nijah nepogojno priznava in je ne dela od tega zavisne, da je pravo iskajoča stranka nemščine zmožna;

gledé na to, da ravno omenjeno postopanje c. kr. nadsodnijskega predsedstva v Gradci stoji v očitnem nasprotji z vsemi obstoječimi zakoni in z vsemi razglašenimi naredbami pravosodnega ministerstva, da vleče uže na opozicijo, katera meji uže na upor proti pravnega ministerstva naredbam, da narodno čuv-stvo slovenskega naroda žali, pravo iskajo-čim slovenskim strankam na Kranjskem, Šta-jarskem in Koroškem nepotrebno nagaja in opravičeno razburjenost vsigdar državi zve-stega slovenskega prebivalstva teh dežel

Ker bi pa vendar to poslopje, dasiravno se hrani v njem lahko 30 mladeničev z vso drugo družbino, nikakor ne zadostovalo duhovni potrebi škofije, dal sem prizidati na omenjenem praznem prostoru novo poslopje, ki je spredaj 17, na strani pa 11 sežnjev dolgo; dodelano bode drugo spomlad leta 1847. V njem stanovalo bode lahko 80—100 gojencev, za katere bodem sam preskrbel hišne priprave.

Ali pomisliti moramo, kako bodemo pridobili zadostna denarja za vsakoletne stroške in hrano mladine, ki se bode gojila v semenišči, ter drugič, kako pridobimo glavnico, da iz nje obresti vsaj nekatere gojence preživimo in tudi obstanek semenišča utrdimo za prihodnje čase.

Komú je skrbeti, da se gojenci v semenišči preživé, naznanil je sv. tridentinski zbor; sicer pa se uže tako razume, da mora zato osobito skrbeti duhovščina sé svojim višjim pastirjem. Gotovo je pa tudi, da bodo drugi svetni blagi in imoviti ljudje radi pripomogli k blagodušnemu početju, če jih bode le duhovščina podučila v dobrem namenu mladenišnice.

Da se ustanovi glavnica, podelim jaz prvi dvajset tisoč goldinarjev v srebru, ter zagotovim tako z obresti glavnice po 5% vsako leto deseterim ubogim, pa pridnim dečkom v mladenišnici stanovanje in rejo — nadja se, da stroški za slehernega učenca ne bodo presegali 100 gold. In tako pričakujem — ne silim pa nikogar, — da bodo pripomogli srčno radi tudi moji zvesti sodelavci v vinogradu Gospodovem s primérnimi svojevoljnimi doneski, ne le, da se ustanovi in pomnoži zdatno premoženje — glavnica, temuč tudi, da se preskrbé vsakdanje hišne potrebe.

Nadejam se tedaj od duhovnikov škofije svoje dvojne pomoči, in to:

1. Pripomočkov, da se ustanovi in pomnoži glavnica, to je, stanovitno premoženje. In sicer bodemo doneske, katere bodemo v to svrho prejeli, naložili na kako hišo, posestvo, zemljišče itd. in po postavah zavarovali, ali pa bodemo kupili za nje cesarskih obligacij in na semenišče tako prepisali, da se bodo porabile le obresti za razne potrebe in stroške. Takošnih doneskov pa pričakujemo le od bolj imovitih mašnikov, ki so uže dolgo časa v dušnem pastirstvu ali v kaki drugi duhovni službi, in ki so si uže kaj prihranili; zatorej ni moj namen, da bi se nabirali doneski po dekanijah, temuč vsak naj pošlje svoj donesek naravnost meni, ali pa po svojem dekanu.

2. Vsakoletnih pripomočkov za vsakdanjo hrano rejencev v semenišči. — Ker bode pa glavnica le polagoma, po blazih doneskih, ustanovah, poslednjih volilih itd. tako visoko narastla, da bode mogoče gojence le iz njenih obresti preživeti in tudi druge stroške plačati — bilo bi prav, da bi duhovniki moje škofije vsako leto posebej pripomogli gojence preživeti; in tako sprejeli bodemo lahko prihodnje leto več dečkov v semenišče, ter ne bodemo dolgo čakali, da bode glavnica visoko narastla in dajala dovelj obresti. Sè združenimi močmi dosegli bodemo veliko, in da-si posamezni le malo dadó, zrastle bode velika zaloga tako, da bodemo sprejemali v mladenišnico vedno več mladeničev.

Nadejaje se, da se veseli duhovščina moje škofije nove naprave, prosim vse duhovnike, da blagovolé dajati vsakoletnih doneskov; osobito pa prosim gospode dekane, da blagovolé nabirati doneskov pri duhovnih pastirjih svoje dekanije dvakrat v letu, meseca aprila in oktobra; ali če nočejo sami pobirati, pošljejo naj jim jih posamezni duhovniki na njihov dom, da bodo poslali potem zbrano svoto sé svojim lastnim doneskom vsako leto dvakrat, to je konec uže imenovanih mesecev v ško-

fijo. Sme pa tudi vsak dušni pastir, kakor tudi kak drug mašnik ali dobrotnik sam poslati svoj donesek ali v škofijsko pisarnico, ali pa neposredno meni.

Uverjen tedaj, da me bode duhovščina moja podpirala, odprl bodem 1. oktobra 1846. leta mladenišnico z 22 gojenci; če bodo letni doneski pripustili, sprejeli jih bodemo uže prihodnje leto več, nego letos. Naznamim tudi pri tej priliki prečestiti duhovščini, da je Nj. ces. kralj. apost. Veličanstvo naš presvitli cesar s sklepom 21. marcija tekočega leta 1846. takošno osnovo semenišča za škofijo ljubljansko milostljivo dovolil in blagovoljno potrdil.

Gojence izročim varstvu sv. Alojzija Goncaškega in sv. Frančiška Salezija. Sv. Alojzij bode naj jim izgled o njihovi mladosti, ter sv. Frančišek v stanu prihodnjem mašniškem; po sv. Alojziju imenuje naj se naprava Alojzijevišče (Collegium Aloysianum).“

Le-to poročilo o rojstvu Alojzijevišča ne potrebuje pojasnila; pristavimo naj le, da je imenoval nepozabljivi knez prvim voditeljem prekoristne naprave sedajnega prevzvišenega kneza in škofa ljubljanskega Jan. Kriz. Pogačar-ja. (Dalje prih.)

Zgodovinske stvari.

Česki kralj Karol I.

Spisal Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

Proti koncu septembra l. 1355. je sklical Karol v Prago vse stanove česke krone na zbor, na katerem se je marsikaj ukrenilo. V ta zbor je došel iz Moravske tudi mejni grof Janez in iz Šlezke mnogi knezi. Tu je bilo sprejeto nasledstvo prvorojenstva za stalno pravilo in za dom luksenburški, in meje krone česke bile so pripoznane v tistem obsegu, kakor je bil uže poprej Karol načrtal. Slavna obravnava pa se je sukala o tem, da bi zbor prejel uže gori omenjeni spisani zakonik Karolov „Majaestas Carolina“ imenovan. Obseg tega zakonika je bil dvojen: eden oddelek je ciljil na utrjenje kraljevske moči in oblasti, eden pa je podajal pravila sodnega reda. Bil je tedaj podoben zakoniku Vaclavovemu. Tudi sedaj, kakor za Vaclava II. imeli so stanovi dovoljnih razlagov, da so zavrgli predloženi zakonik. Karol jim ga ni hotel vsiliti, zato je v posebnem pismu stanovom naznanil, da je zakonik nazaj vzel; ob enem jih je zagotovil, da kraljevina česka za vse čase ohranjena in zavarovana ostane pri starodavnih svojih pravih in običajih. Nasproti temu so stanovi z veseljem sprejeli nekatere članke tega zakonika, po katerih pa pravo domače nobene škode ni trpelo. Tikali so se glavno zrušenja tako zvanih ordalij ali sodbe božje s posredkom ognja, vode in kockanja. Ta poganski običaj je proglasil nadškof Ernest za grešno skušanje Boga. Dalje je bilo zakonito priznано pravo, po katerem morejo tudi podložniki velikaše tožiti, in to je mnogo pripomoglo, da so se vredile razmere med podložniki in graščaki. Pod varstvom tega zakona so si odkupovale tudi česke občine od gospodarjev svojih pravico svobodnega imetja, kakoršno so uživale naselbine česke.

Po sklenitvi praškega zbora je cesar na Nemško odšel in je v Norimberku zboroval s knezi nemškimi, kateri so se tam bili sešli v tako obilem številu, da ljudje kaj takega še niso pomnili. V Norimberku so se obravnavale ravno tako važne zadeve za državo nemško, kakor v Pragi za kronovino česko, vzlasti da bi se položil temelj zakonu, s katerim bi se vprihodnje

omejili vsi notranji nemiri. Na zboru norimberškem so načrt cesarjev izborni knezi z velikim priznanjem sprejeli, končana pa je bila vsa ta zadeva še le naslednjega leta. S tem zakonom, „zlata bula“ imenovanim, ustanovljena so bila trdna pravila in vodila, po katerih se ima v prihodnje voliti rimsko-nemški cesar, da se od strani ali vsaj omeje do sedaj navadni nemiri ob volitvi. Kraljem českim je zagotovil Karol ne samo prvo mesto med svetnimi izborniki v nemški državi, nego tudi vsakoršno neodvisnost od države nemške v domači upravi, ki se je opirala na starodavne, tolikokrat že pred tem pismeno zavezane pravne razmere med vladarji českimi in cesarji rimsko-nemškimi. Vzlasti povdarja v tem zakonu pravo stanov, voliti novega kralja, kedar je izmrla bila vladarska rodovina, ker je ta prevažna pravica v nevarnost prišla bila za cesarja Albrehta in Henrika VII., katera sta v tem slučaju kraljevino česko smatrala za izpraznjen fevd države nemške in ga nazaj jemala. Spomina vredna v zlati buli je tudi določba, da bi se sinovi izbornih knezov nemških zbog večje sposobnosti kot bodoči vladarji od sedmega do štirinajstega leta učili jezika latinskega, italijanskega in slovanskega. Prav brez vsega upora pa zlata bula vendar ni sprejeta bila v državi nemški, kajti vojvodi bavarski, kateri so menili, da so z novo vpeljanimi naredbami prikrajšani, prijeli so za orožje in treba jih je bilo pokoriti.

V tem času je nastalo nekako nesporazumljenje med papežem in cesarjem, in to zbog različnih vzrokov. Inocent VI. je zapazil v pravilih zlate bule, da so prikrajšane papeževe stolice pravice, vzlasti ker nikjer ni omenjeno o vplivu papeževem na volitev rimskega cesarja. Z druge strani pa, ko je papež l. 1359. zahteval desetino od vseh duhovenskih posestev v nemški državi, uprl se je cesar na čelu knezov temu zahtevanju ter svetoval papežu, naj bi raje poskrbel o tem, da bi duhovenstvo marljiviše spolnovalo svoje dolžnosti in drugo tako. To poslednjo zadevo je vzel v roke sam cesar in je opominjal vse prelate državne, da bi ostro pazili na duhovenstvo sebi podredjeno, ako ne, bode njihova posestva posvetnim knezom v užitek izročil. Videti je, da so vsled te zagrožitve nekateri knezi in velikaši nemški na svojo roko začeli sezati po imetji cerkvenem, s čegar so prišle tožbe do cesarja, in tako je bil on primoran vzeti pod svojo obrambo posestva duhovenska proti samovolji svetnega nasilja. S tem je bil papež pomirjen, in kedar je tudi on s svoje strani nemškim cerkvenim knezom naročil, da pazijo na svoje duhovnike, bila je obnovljena sloga med poglavarjema kristijanstva.

Večih zoprnosti pa je napravil Karolu nezvesti in nehvaležni njegov zet vojvod Rudolf avstrijski, ki je po smrti svojega očeta Albrehta hromega l. 1358. kot devetnajstleten mladeneč nastopil vlado v imenu svojem in ostalih svojih bratov. Imel je on izvrstnih darov duševnih, ali pri tem je bil nečimern in nepokojen človek, dehteč po časti in slavi. Kar se je dalo, je posnemal svojega tasta v uzvišenih njegovih namerah, vzlasti v tem, da je ustanovil vseučilišče na Dunaji in položil temeljni kamen veličastni stolnici sv. Štefana. Poleg tega je koj s početka svojega vladanja začel si lastiti različnih naslovov in prednosti pred drugimi nemškimi knezi, in tega Karol kot cesar rimsko-nemški ni mogel trpeti. Zavoljo tega pa so nastajali razpori med njima, v katerih se je Karol proti svojemu zetu obnašal na vso moč prizanesljivo, kar pa je Rudolf vrnil vselej z novim izneverjenjem, in le takrat se je prijatelja delal svojemu tastu, kedar je pomoči njegove potreboval.

Cesar Karol je na vso moč želel, da bi se česke in avstrijske dežele danes ali jutri pod skupnim vla-

darjem zedinile, zato je sklenil z Rudolfom avstrijskim dedično pogodbo, vsled katere naj bi se ti dve rodovini med seboj podedovali. Ta dedična pogodba je po hitri smrti Rudolfovi zopet obnovljena bila l. 1366. in potrjena tudi od ostalih bratov, kot nastopnikov njegovih; ob enem so dosegli tudi privoljenje od stanov obeh zemljah.

Leta 1331. dne 26. februarja je porodila cesarica Ana Karolu sina in dediča. Dete je bilo močno in zdravo, in cesar je bil neizrekljivo vesel. Krstili so dete na ime Vaclav.

Tega leta je bila zelo slaba letina na Českem in v vseh okolnih zemljah, in zato je nastala dragina in lakota med ubožnim ljudstvom. Da bi ubogo ljudstvo kaj zaslužilo in se tako prebilo, dal je cesar na svoje stroške zidati velik močen zid vštric Hradšinu po strmih hribu, drugim potrebnim pa se je pomagalo z miloščinjo. Pražani na pr. so morali dati 7000 korcev žita.

Naslednjega leta je umrla cesarica Ana v otročji postelji; cesar in ljudstvo so jo zelo obžalovali, ker je bila jako dobra gospá. (Dal. prih.)

Zabavne stvari.

Popotne črtice.

Spisuje političen sitnež.

(Dalje.)

V tem sva prišla do Prevoja, kjer se odkrhne stranska cesta proti Moravčem, glava pa drži naprej proti Lukovicu in Brdu; od tega ima ta kraj najbrž svoje ime. Poslopja tuđi tu, kakor ob vsi cesti, kažejo, da so zlati časi že minuli, pred hišami večidel trava raste, le nekaj jih je še v precej dobrem stanu, pa je videti, kakor da bi se tudi ti gospodarji hranili le še ob nekdanj pripobljeni maščobi.

Ženica gre svojo pot naprej, jaz ji pomolim par desetic, pa ona odmaje z glavo, češ: „toliko že zaslužim, da se preživim, več mi pa treba ni“ — in maha po cesti dalje.

Zdaj pogledam na uro in se skoro vstrašim; pet je že odbila, do Moravč pa, kamor sem se bil namenil, je za kakega družega morda dve, zá-me pa bo gotovo najmanj tri ure ob mokri poti in praznem želodcu. Zato mi šine v glavo: kaj, ko bi se peljal? Da, pa s čem? Zidar, ki ravno hišo ob cesti ometa, mi tudi kar naravnost pové, da konja in voza nocoj še za dobro plačo ne bom tu nikjer dobil, prej tam gor ob cesti kje; pristavi pa dobrovoljno, da bom prej v Moravčah, če kar naprej grem, kakor če bi voza iskal. Slaba tolažba želodcu, posebno pa nogam, ki so brez podpore želodčeve uže tudi jele upirati se moji volji; še celó „viržinka“ ni hotela prav goreti, zato jo nevoljen tje vržem in maham naprej po mokri cesti, na katero z obeh strani visé sadna drevesa, posebno jabolke, z obilnim, pa ne še zrelim sadjem; le češplje so bile uže višnjeve.

Na desni je videti več cerkvá, posebno pa krtinsko zavoljo starodavnega črnega zvonika, sploh pa je ves kraj videti zelo zaraščen. Na desni pa je Šentvid in dalje Brdo z gradom, ki se daleč vidi; dalje proti Moravčem Gradišče tudi s starodavno cerkvijo na holmcu; tam se vidijo ostanki starega, najbrže rimskega zidovja in ker tukaj dolina, po kateri drži „dunajska“ cesta, postane naenkrat ozka; je gotovo, da je tu stal rimski tabor ali kastél (castellum).

Nekoliko čez pol ure dobre, to je, zá-me težavne hoje pridem na mesto, kjer se spoji od Lukovice proti

v časni in večni blagor človeštva z vsemi močmi podpirala.

Preljubi v Kristusu! kaj pa pričakujeta odslej najvikša oblastnika na zemlji, papež in cesar, od nas, ki smo v službi svetišča Božjega? — Da z vsemi močmi in zvesto delujemo za namen, ki ga je imel naš presvitli cesar, ko je pogodbo sklepal, namreč, da se potrudimo duhovne podlage občinskega reda in blagor ljudstev obnoviti in utrditi.

Nič nas več ne zadržuje, svetu očitno oznanovati, kaj je dopadljiva in popolna volja Božja. Svobodna je cerkev Božja; — mi smo delivci njenih svetih skrivnosti, naša dolžnost je ljudem odpérati globočino modrosti in svetosti Božje, ki je v vérnem in djanskem nauku naše sv. cerkve, da se ljudstva radovoljno podvržejo sladkemu jarmu Kristusovemu, in veseli dajo Bogu, kar je Božjega, cesarju, kar je cesarjevega. Naša naloga je, da veličanstvo katoliškega bogočastja razodevamo, ter s tem posvetna srca k nebeškim željam povzdigujemo. Naša dolžnost je, da čast zakonske zveze ohranimo, in družbino, ki je korenina človeške družbe, posvečujemo in vse občinstvo prenovimo. Naša sveta dolžnost je, pri odgoji mladega zaroda seme čednosti v mehka srca mladosti zasejati, in jo za ljubezen Kristusovo pridobiti. Naša naloga je, da pečat svetega križa vsem mnogoterim vedam vtisnemo, in ne dopustimo, da bi se šopirila ošabna svetna modrost in duše pogubljevala. In to storimo tem lažje, ker nas na svetu nič več ne zadržuje, povzdigniti krščansko življenje v sebi in družih. Naše srce se je razveseljevalo, ko je pogodba bila sklenjena, in po pravici; pa naše razveseljevanje veljalo je pomnoženemu delu, ki smo ga dobili v Božjo čast in ljudem v častni in večni blagor. Svet na nas gleda in pričakuje del duhovnega napredka. Čemu pač doslej toliko tožb, da se je oviralo cerkveno življenje, ako bi zdaj, ker so vse opovére odpadle, naša gorečnost za hišo Božjo ne bila bolj sveta, naša ljubezen gorkejša? Nakopali bi si potem po pravici grajo vrstnikov in naslednikov.

Gospod je še večkrat svetu z najtrdnjejšimi dokazi spričal, da postave državljanske družbe mora utrditi cerkev. Nasproti pa so viharji, ki so naš del sveta pretresli, dosta očitno učili, kako dobro je za cerkev, da tudi deželjska oblast z močno svojo roko strasti kroti. Ne bomo zatoraj nikdar opustili, v imenu Božjem vérnim oznanovati, da je tudi državna oblast od Boga, in da si oni, ki se jej vstavlja, nakopuje prekletstvo Božje. Ako kedaj, je pač zdaj želeti, da deželjska in duhovska oblast med sabo v edinosti živite, da se brani na zemlji kraljestvo Božje. Avstrijski presvitli cesar je skrbel zatorej v prvi vrsti za to, da je ravno to edinost v obširnem svojem cesarstvu čisto in nepretresljivo vtemelil. Bog je blagoslovil njegov trud, ker v splošno veselje vseh dobrih in poštenih katoličanov dognal je pogodbo z apostolskim sedežem. Zato hvaležno mu bode za blagor Avstrije in za vseh svete cerkve vneto srce vedno, ter blagrovalo dan, ko se je pogodba kakor svitla zvezda v zgodovini prikazala.“

(Dalje prihodnjič.)

Zgodovinske stvari.

Česki kralj Karol I.

Spisal Fr. Jaroslav.

(Konec)

III.

Karol I. je bil najpriljubljeniši vladar, kar so jih kedaj Čehi imeli, in še dandanes se pri spominu na-nj

razgreje srce vsakega domačina. Neprecenljive zasluge njegove za domovino in narod smo navedli v svoji razpravi. Nasproti temu ta vladar na Nemškem (kot rimsko-nemški cesar Karol IV.) zelo slabo sluje. Mi ga ne bomo sodili po tem, kaj in koliko je storil na Nemškem, nego po tem, kaj in koliko je storil za Čehje. Zakaj pač Nemci ravno od njega toliko zahtevajo, da bi bil moral storiti? Karol je gotovo storil za nemško državo vse, kar je ondi mogoče bilo. On je ponovil veljavo nemških cesarjev in odstranil večne svaje in razprtije ob volitvi novega kralja in cesarja itd. Prav dobro ga proti Nemcem brani Fr. Palacky v svoji: „Dějiny národu českého“, in opozorujemo čitatelje na to preimenitno delo. Nemci ne morejo odpustiti Karolu, da je pred vsem drugim toliko storil za poveličanje Česke, svoje dedične kraljevine, katero je k navadnemu blagostanju povzdignil in da je tako tudi narod česki, katerega so Nemci vedno pisano gledali, med prve in najslavnejše v Evropi vvrstil.

Sedaj pa narisajmo površno svojim čitateljem obraz osebnosti in značaja tega najslavnejega kralja českega in to poglobitno po mojstru Palackem.

Karol I. (IV.) je bil srednje postave, hrbta nekoliko zgrbljenega, tako da sta glava in vrat naprej visela. Obličja je bil širokega, naprej stoječih kosti, oči velikih, glave spredaj plešaste, brade pa goste in črne. Obleka mu je bila iz navadne robe brez lepoticja, suknjo do kolen je nosil vedno zapeto. Posebno zaverovan je bil Karol v lesorezje. Tudi ob zaslišanju je navadno rezljal kar bodi v mehki les, in oči njegove so med tem letele po okoli stoječih osebah ravno tako, kakor da nobenega prošnjika ne posluša. Ali vendar mu ni ušla nobena beseda, in odgovor je bil vselej primeren. Kedar je Karol prišel v katero bodi mesto, je tudi očino zasliševal, da je mogel vsak, kedorkoli je imel kako zadevo, takega odločnega dne pred njega priti. Karol je kaznil strogo sleherni krivico brez ozira na osebo. Taka izredna očitna zaslišanja je imel tudi na gradu praškem, in vsak, tudi najubožniši, se je mogel potožiti.

Tajno svetovalstvo Karolovo je imelo malo oseb, in te so se ravnale bolj po njem, kakor on po njih. Za urade je znal izbirati vselej najspodobnejše osebe. Velikaši česki, za prednikov in potomcev njegovih tako močni in dosti potov uporni, podajali so se tiho volji njegovi. Pri vsem tem pa Karol ni bil svojevoljen in nasilnik, ni se sramoval odstopiti, kjer ni bil gotov, da ima prav. Očiten dokaz temu je „Majestas Carolina“, ki jo je preklical, ko je zbor ni hotel sprejeti; vedel se je toraj kot pravi ustavni vladar.

Pravico in rednost je Karol na vso moč ljubil, zato je bil tudi kakor nalašč za zakonodajatelja. Tujih pravic in sklenjenih pogodb nikdar ni oškodoval. Ko so drugi vladarji navadno samo tako dolgo besedo držali, dokler se je to skladalo z njihovo koristjo, bil je Karol zanesljiv v obljubah svojih in jih je vselej točno sploval. Listine so imele pri njem veliko veljavo, in je zato ustanovil na svojem dvoru lastnega tajnega arhivarja. Cesar Karol je bil izvrsten gospodar in je nerad denar izdajal, zato se je vojská ogibal zbog prevelikih stroškov. Svoje dolgove je pošteno plačeval, in tudi druge dolžnike je ostro poprijemal, če niso hoteli plačati. Kedar je šlo za veliko reč, na priliko, za nakup zemlje, za ustanovljenje koristnih naprav, za pridobitev umetnijskih del ali za razgrinjanje veličastva cesarskega, takrat pa Karol ni stiskal, nego je bil velikodušen in se je rad sijajno pokazal. Državno blagajnico je zapustil v najlepšem redu.

Kakor drugi vladarji, tako je tudi Karol delal na to, da državo svojo razširi in močno dinastijo ustanovi. To pa je bilo nekaj vlastitega pri njem, da svrhe svoje

ni hotel doseči s premagovanjem, nego po mirnem potu z dogovori, z dedičnimi pogodbami, z nakupovanjem itd. Pri tem pa je znal res prebrisanost se posluževati slabosti svojih sosedov v svojo korist, ali ne da bi bil komu očitno krivico učinil. Vse to je bila veščina diplomatska, v kateri je bil Karol prvi mojster svojega časa. Kar se tiče narodov, je manj ležeče na tem, kako je kateri vladar moč nad njimi zadobil, kakor na tem, kako to moč upotrebljuje. V tem oziru zasluži Karol hvalnega priznanja, ki mu ga niti neprijatelji njegovi odrekati ne morejo, kajti je bil res pravi oče svojim podložnikom.

Znana pobožnost Karolova, naj jo današnji svet sodi kakor hoče, bila je odkritosrčna. Naklonjen je bil stolici papeževi, spoštoval je cerkev in duhovenstvo, pa ne zbog političnih ali drugih takih ozirov, niti je pri tem gledal na kakoršnokoli korist; njemu je šlo vse to prav iz srca.

Karol je bil brez ugovora najučenejši cesar v srednjem veku, kar pa se ne sme v smislu dandanašnjem tolmačiti. Tadanja učenost se je v marsičem razločevala od sedanje, tudi ni bila tako velika. Ali med učenimi možmi tistega časa zavzema Karol častno mesto. Uže to je nekaj vredno, tudi dandanes, da je znal petero jezikov gladko govoriti in pisati, čemur so se njegovi vrstniki čudili. Učenjaki so nabajali pri Karolu naklonjenost in radovoljno podporo, ž njimi je posebno rad občeval. Nekateri zmožne domačine je on sam spodbujal na spisovanje zgodovinskih knjig in je dal za-nje nabirati kronike in listine. Kako darežljivo je podpiral vedo, o tem nam priča knjižnica, ki jo je praškemu vseučilišču podaril. Ta za tiste čase jako znamenita knjižnica je obsegala 114 zvezkov, in je bila zelo draga. Karol je bil tudi sam spisovatelj, in to v oboru zgodovinarstva, pravnika in bogoslovstva. Slavno njegovo delo je vlastni životopis v jeziku latinskem, ki se odlikuje z vernostjo in bogastvom obsega.

Ravno tako naklonjen je bil Karol lepim vedam, ki so za njegove dobe slavile svoj zlati vek na Českem. Najodličniše umetnike je sprejel med svoje dvornike in jih nadaril s posestvi. Umetniki pa so imeli tudi dovolj prilike se skazovati pri premnogih stavbah in lepotinah, vzlasti v Pragi in na Karlsteinu.

Da-si je cesar in kralj Karol bil premišljen in previdaren mož, ki dela le po hladnem razumu, vendar je bil podvržen nekaterim ljudskim slabostim. Glavna slabost je bila njegova nečimernost. Mnogi njegovi zavodi niso nastali toliko z dejanske potrebe in občne koristi, nego z želje ustanoviteljeve, da bi se imel s čim ponašati pred svetom, da bi mogel kazati svoje bogastvo, svojo skrb za obče dobro in blagor svojih podložnikov. Ali da ne bi samo se odlikoval med sočasnimi vladarji, nego spomin delovanja svojega tudi oddaljenemu potomstvu ohranil, ni se mu zdelo zadosti, da je toliko vrlo lepih naprav ustanovil, toliko veličastnih stavb postavil, nego je hotel tudi to, da se vse znamenitiše stvaritve in dela po njem imenujejo. Tako na pr. je nazval po sebi grad „Karlstein“, mesto „Karlsbad“ (poprej Vari, sedaj Karlovi Vari), samostan „Karlshof“ (česki Karlov), grad „Karlsberg“ (skaženo „Kašperk“) in tudi „Novo Mesto“ praško je hotel imeti imenovano po sebi „Karlstadt“, kar pa se ni prijelo.

Da je pa na ta način ovekovečil ime svoje v obliki nemški, vzbuja v nas sum, ali se je v djanji čutil narodnjaka českega. Podoba je, da njegovo ponašanje z jezikom slovanskim in rodom českim je bilo pred ko ne laskanje srbskemu caru Štefanu Dušanu kot enoplemenskemu vladarju, nič družega kot navadna diplomatska dvorljivost. Mi nikjer ne opazujemo, da bi jezik česki, katerega je precéj dobro govoril in pisal, užival

bil kako posebno očitno prednost, niti ga je s posebno priljubljenostjo njegoval. Imel je za podložnike Nemce in Čehe, obojim je bil pravičen, ali cilji, h katerim je cilil, bili so politični, a nikoli narodni.*)

Druga slabost, ki se Karolu očita, in to po pravici, bila je prevelika ljubezen do dece. Ona je bila kriva, da so bili pomanjkljivo odgojeni, ona je bila kriva, da je sicer tako previdni Karol z nepolitičnim razdeljenjem zemlje med svoje sinove sam podkopal krasno poslopje mogočne države česke.

Zabavne stvari.

Popotne črtice.

Spisuje političen sitnež.

(Dalje.)

Tudi blagoviški gospod župnik mi je star znanec jako ljubeznjive postave in prijaznega obnašanja, da se mora vsakemu prikupiti prvi hip. Jako me je toraj razveselil s svojo ponudbo. Mahneva jo toraj po ozki dolini, katero so večerni solnčni žarki uže zapuščali, spodrivani po previsokih gorah. Videti je ob posameznih krajih, kakor da bi bila voda, navadno tako nedolžna in pohlevna videti, tu s silo naredila si predore skoz skale, ker strmi preseki so tu in tam tako ozki, da je komaj za cesto in vodo prostora; za vodo še celó vselej ne, ker se povsod pozna, kako se v cesto zaletava in jo trga, kedar se „shudouri“. Rimska cesta je tu šla gotovo više, ker v poznejih stoletjih je voda uže za več sežnjev ponižala dolino.

Vljudni gospod spremljevalec moj me je opozoroval na vsako mikavnejšo reč, memo katere sva šla. In tako sem tudi tukaj opazoval propad, kar je železnica dunajska pot vzela. Videti je več ponosnih hiš z obširnimi poslopji, nekdanje postaje voznikov, kjer je denarja bilo „kakor čepinj“; zdaj pa se kruši zidovje, vse se ti vidi prazno, zapuščeno in zanemarjeno, ker nima komu biti v porabo. To je pač žalosten pogled, ki kaže, kako se svet spreminja. Nekdaj so podili tu skozi Rimljani svoje svitle legijone, pozneje vozili vozniki bogastvo iz Dunaja proti Trstu in nazaj; zdaj pa pride tu memo le kak radoveden popotnik, kak „vandrovec“ ali berač, ki nima groša, da bi se peljal po železnici. Je pač zapuščena ta dolina, boljši so kmetje ob hribih, katere tu vseskozi s ceste vidiš.

Bila je nedelja, ljudstvo je praznovalo. Srečavale so naju pač družbe veselih fantov, ki so pa z navadnim pozdravom mirno šli memo. Počasi ali marveč skoro prenašlo se je zmračilo, v živahnem pogovoru tega jaz skoro nisem zapazil; moj gospod spremljevalec je pa tudi znal skrbeti za to, da se nama je pot kar ne vedé pod nogami zmikala, in tako zagledava nena doma razsvitljeno hišo, ob kateri v ponočni svit molí zvonik. To je Št. Ožbolt. Razsvitljena hiša je župnija, v to vkreneva in moj spremljevalec si dovoli šalo, da me pusti v veži, pa stopi v sobo, kjer je gosp. župnik po večerji ravno bral časnike, in naznani, da ima seboj komisarja, ki ima v farovži še nocój nekaj preiskati. Najprvo strah, ko pa se pokaže luč in jaz, smeh. Sedli smo za mizo, malo posedeli in pokramljali, si nazdravili z dobro kapljico, potem pa je moj gospod spremljevalec poslovil se in sekal nazaj dobro uro daleč ponoči, in ta pot je bila samo zavoljo mene. Še le zdaj sem se jaz butelj domislil, kako sem trudil blazega gospoda. Naj mi to odpusti!

*) To je zelo ostra sodba. Ali Čehom gré prva beseda. Pis.